

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

MERIVARTIOLAITOKSEN ASEMA MAANPUOLUSTUKSESSA 1930 - 1939

Tutkielma

Kapteeniluutnantti
Jari Rautiokoski

Esiupseerikurssi 62
Rajavartiolinja

Huhtikuu 2010

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Esiupseerikurssi 62	Linja Rajavartiolinja
Tekijä Kapteeniluutnantti Jari Rautiokoski	
Tutkielman nimi Merivartiolaitoksen asema maanpuolustuksessa 1930 - 1939	
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Huhtikuu 2010	Tekstisivuja 31 Liitesivuja 5

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia Merivartiolaitoksen osuutta sotilaalliseen maanpuolustukseen rauhan aikana. Perustettaessa merivartiolaitosta, ei sen lakisääteisiin tehtäviin kuulunut sotilaallinen maanpuolustus. Muutoin laitos oli sotilaallisesti järjestetty, ja Merivartiolaitoksen upseerin virkaan vaatimuksena oli meriupseerin koulutus. Merivartiolaitos toimi itsenäisenä läpi 1930-luvun aloittaen toimintansa 1.6.1930. Merivartiolaitoksen itsenäinen toiminta voidaan katsoa päättyneeksi ylimääräisten kertausharjoitusten alkamisajankohtana lokakuussa 1939.

Tutkimusmenetelmänä on asiakirjatutkimus. Tutkittavan ajankohdan tapahtumia ja ilmiöitä kuvataan asianmukaisesti kronologisessa järjestyksessä. Tutkimuskohteena on maanpuolustuksen ja ympäröivän yhteiskunnan suhteet liittyen Merivartiolaitokseen. Tutkimukseni lähestyy aihetta hallintohistorian kautta, ja selittävänä osana on myös talous- sekä poliittista historiaa.

Tutkimuksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että Merivartiolaitoksen perustamista suunniteltaessa otettiin huomioon myös maanpuolustuksen näkökulma. Merivartiolaitoksen kalustosta vartiomoottoriveneet (VMV) suunniteltiin sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin soveltuviksi. Merivartiolaitoksen muulle kalustolle ja henkilöstölle löytyi myös selkeä tilaus osana tasavallan puolustusvoimia.

Meripuolustuksen suunnitelmissa Merivartiolaitoksen henkilöstö ja kalusto olivat tiiviisti mukana. Eriyisen painoarvon Merivartiolaitos sai Ahvenanmaan puolustuksen osalta. Merivartiolaitos huolehti rauhan ajan puolustusvalmisteluista saarialueella sekä toimi myöhemmin myös joukkojen perustajana. Merivartiolaitoksen käyttö sotilaallisessa maanpuolustuksessa kehittyi koko rannikopuolustuksen kehittämisen yhteydessä, jota tapahtui voimakkaasti 1920 – luvun lopusta aina talvisotaan saakka.

Merivartiolaitoksen kaluston osalta voidaan todeta, että vartiomoottorivenettä lukuun ottamatta kalustoa ei määrätietoisesti kehitetty sotilaallisen maanpuolustuksen näkökulmasta.

AVAINSANAT

maanpuolustus, meripuolustus, merivartiolaitos, rannikojoukot, sotahistoria, valmiussuunnittelu

MERIVARTIOLAITOKSEN ASEMA MAANPUOLUSTUKSESSA 1930 - 1939

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
2	MERIVARTIOLAITOKSEN PERUSTAMISTA EDELTÄNYT KEHITYS.....	5
2.1	AHVENANMAAN ASEMA.....	5
2.2	MAANPUOLUSTUSASIOIDEN POLIITTINEN KÄSITTELY	6
2.3	RANNIKKOPUOLUSTUKSEN JÄRJESTELYT	9
2.4	TOIMET SALAKULJETUKSEN ESTÄMISEKSI.....	10
2.5	MERIVARTIOLAITOKSEN PERUSTAMINEN	11
3	MERIVARTIOLAITOS SOTILAALLISEN MAANPUOLUSTUKSEN OSANA 1930.....	14
3.1	MERIVARTIOLAITOKSEN KOKOONPANO JA TEHTÄVÄT	15
3.2	MERIVARTIOLAITOKSEN KALUSTO	16
3.3	ASEMAVERKOSTO	17
4	VALMIUDEN SEKÄ TEHTÄVIEN KEHITTYMINEN VUOTEEN 1939 MENNESSÄ	19
4.1	AHVENANMAAN PUOLUSTUKSESTA.....	21
4.2	MERIVARTIOLAITOKSEN KALUSTO	23
4.2.1	Vartiomoottoriveneet.....	24
4.2.2	Vartiomoottoriveneiden aseistus	25
4.2.3	Kaluston kehittäminen	26
4.3	ASEMAVERKOSTO	27
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	29
	LÄHTEET	32
	LIITTEET.....	36

MERIVARTIOLAITOKSEN ASEMA MAANPUOLUSTUKSESSA 1930 - 1939

1 JOHDANTO

Miksi historiaa tulisi tutkia? Nykyisyys ja tulevaisuus ovat kuitenkin ihmisen kannalta paljon tärkeämpiä. Vastaus on yksinkertainen: siksi, että nykyisyyttä ei voi ymmärtää ilman menneisyyttä. Pystyäksemme arvioimaan tulevaisuutta on meidän ensin ymmärrettävä nykyisyyttä. Tutkimalla historiaa pystymme ymmärtämään nykyisyyttä menneisyyden avulla. Tutkiessamme historiaa tiedämme lopputuloksen, mutta emme välttämättä sitä, miten ja miksi siihen on päädytty ja mitkä ovat olleet tähän vaikuttaneita syitä. Historian tutkimista usein pidetään myös helppona. Kaikkihan on jo tapahtunut, tarvitsee vain kirjata ylös tapahtumat. Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen: tapahtumiin on voinut vaikuttaa hyvinkin moni tekijä ajankohdan yleisestä ilmapiiristä lähtien. Historian tapahtumia ylöskirjanneilla henkilöillä on yleensä ollut vain oma näkökulmansa tapahtumiin. Kokonaiskuva muodostuu tarkastelemalla tapahtumaa sekä ilmiötä useasta eri näkökulmasta huomioiden myös laajemmin tapahtuman ajankohta.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mikä oli Merivartiolaitoksen suunniteltu rooli Suomen sotilaallisen maanpuolustuksen kokonaisuudessa sekä miten varautuminen sotilaalliseen maanpuolustukseen kehittyi 1930 – luvulla ennen talvisotaa. Tutkimuksessa kartoitetaan sekä kalustohankintojen, toimipisteiden sijoituspaikkojen sekä eri puolustus suunnitelmien kautta Merivartiolaitokselle suunniteltuja sodanajan tehtäviä. Tutkimus sisältää Merivartiolaitoksen perustamiseen johtanutta kehitystä Suomessa.

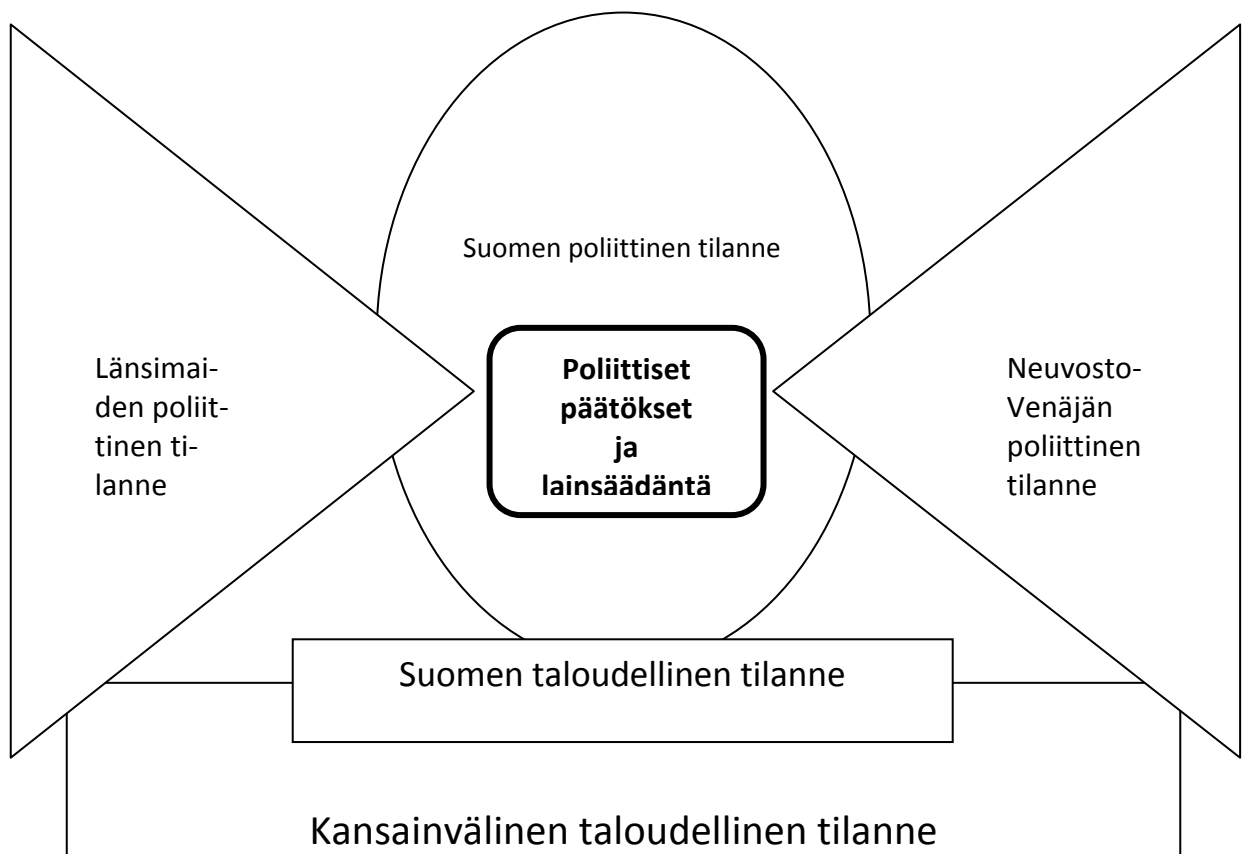
Tutkimusongelmana on: Mikä oli Merivartiolaitoksen rooli puolustusvalmiudessa vuosina 1930 – 1939. Tutkimusongelmaan liittyviä alakysymyksiä ovat:

- Miten sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävät vaikuttivat Merivartiolaitokselle suunniteltuihin tehtäviin perustettaessa Merivartiolaitos
- Miten tehtävät vaikuttivat Merivartiolaitoksen kaluston suunnitteluun 1929 - 1930

- Miten valmiutta sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin kehitettiin itsenäisen Merivartiolaitoksen aikana
- Miten kalustoa kehitettiin tai oli tarkoitus kehittää vuosina 1930 - 1939

Opinnäytetyö rajataan itsenäisen Merivartiolaitoksen rauhanaikaiseen sotilaallista maanpuolustusta palvelevaan toimintaan, vuodesta 1930 Merivartiolaitoksen perustamisesta vuoteen 1939 ylimääräisten kertausharjoitusten alkamiseen. Olen työstäni jättänyt tarkoituksella pois myös juuri ennen ylimääräistä kertausharjoitusta tehdyt valmiuden kohottamistoimenpiteet niiden liittyessä kiinteästi kyseiseen kertausharjoitukseen. Tutkimuksen näkökulma on organisaatiokeskeinen (=Merivartiolaitos).

Viitekehyksenä on 1920 – ja 1930 – luvun kansainvälinen tilanne, kansainväliset sopimukset sekä kansallinen poliittinen tilanne, jotka eivät ole voineet olla vaikuttamatta poliittiseen päätöksentekoon Suomessa. Neuvosto-Venäjän, myöhemmin Neuvostoliiton poliittinen tilanne oli vaikuttanut Suomen itsenäistymiseen, sekä vaikutti Suomen itsenäisyyden alkutaipaleelle, myös Suomen sisäpolitiikkaan monin eri tavoin. Suomi yritti samaan aikaan luoda suhteitaan länsimaihin. Ensimmäisen maailmansodan kansainvälinen taloudellinen tilanne vaikutti Suomenkin taloudelliseen tilanteeseen: Kansainvälisesti 20-luvulla elettiin nousukautta sekä teollistumisen aikaa aina vuoden 1929 Wall Streetin pörssiromahdukseen asti. Samaan aikaan myös Suomen teollisuus kehittyi, maa vaurastui ja 1860-luvulta alkanut kehitys kaupungistumisesta jatkui.



Tutkimusmenetelmä on asiakirjatutkimus. Tutkimustyössä kuvaillaan tutkittavan ajankohdan tapahtumat ja ilmiöt asianmukaisesti kronologisessa järjestyksessä. Vaikka tutkimukseni aihe on sotahistoriaa, ei tutkimuskohteena ole sotatapahtumat tai niihin johtanut kehitys, vaan maanpuolustuksen ja ympäröivän yhteiskunnan suhteet liittyen Merivartiolaitokseen. Tutkimukseni lähestyy aihetta hallintohistorian kautta, ja selittävänä osana on myös talous- sekä poliittista historiaa.

Keskeisinä lähteinä tässä työssä ovat arkistolähteet Merivartiolaitoksen, Eduskunnan, Rannikkolaivaston ja Merivoimien arkistoista. Merivartiolaitoksen arkistomateriaalista varsin suuri osa on tuhoutunut tulopaloissa, joka vaikeuttaa tutkimusmateriaalin saamista. Siltä osin, kun Merivartiolaitoksen arkistoa on säilynyt, on se täysin järjestämätöntä Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteessä. Merivartiolaitoksen ja sen seuraajan, Merivartiorykmentin materiaalia on kaikkiaan 4,12 hyllymetriä. Lähteinä on myös käytetty merivartioidinnin ja Rajavartiolaitoksen historiaa käsittelevää kirjallisuutta, joka ei kuitenkaan ole luotettavuudeltaan samaa tasoa kuin arkistolähteet.

Tutkielman ajankohdasta on tehty yksi tieteellinen tutkimus. Veli Sundbäck on tehnyt laajan tutkimustyön koskien merivartioidinnin historiaa. Tämä tutkimustyö on toiminut käsikirjoituksena kirjalle *”Merivartiointi 75 vuotta”* Kyseisestä kirjasta on karsittu varsin runsaasti tekstiä käsikirjoitukseen verrattuna. Kirjan tietoja verratessa lähteisiin tai muihin vastaaviin, vanhempaan kirjallisuuteen, tiedoissa löytyy useita eroavaisuuksia. Edellä mainittujen kirjojen kirjoittajilla on ollut kutakuinkin sama ongelma: heilläkään ei ole ollut kaikkea lähteistöä saatavilla. Tämä tulee ottaa huomioon arvioitaessa tiedon luotettavuutta.

Merivartiolaitoksen toiminnasta sotien aikana on useampi tutkimus, joista voidaan mainita esimerkiksi Timo Ecksteinin *”Merivartiolaitoksen asema ja toiminta syksystä 1939 vuoden 1944 loppuun”* sekä Tapani Hollménin tutkimus *”Meripoliisien toiminta Suomen rannikolla toisessa maailmansodassa”*. Näissä töissä on lyhyesti kuvailtu myös sotaa edeltävän ajan tapahtumia. Aikaisempaa tutkimusta on myös esitetty kirjassa *”Rajavartiolaitos 1919 – 1969”*, johon Merivartiolaitoksen historiaa vuosina 1930 – 1939 kuvaavan osuuden on kirjoittanut Kai Säteri. Kyseisessä kirjoituksessa ei juurikaan mainita Merivartiolaitoksen sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviä.

Suomen puolustuksen kehittymisestä itsenäistymisestä talvisotaan saakka on tehty hyvin runsaasti erilaisia tutkimuksia monestakin eri näkökulmasta. Tutkimusta on tehty Maanpuolustuskorkeakoulussa sotahistorian ja taktiikan näkökulmista sekä niin ulko- kuin sisäpolitiikan näkökulmista useissa eri suomalaisissa yliopistoissa. Yksi perustutkimuksista koko puolustusvoimien kehityksestä on Jarl Kronlundin toimittama *”Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 1: Suomen puolustuslaitos 1918 – 1939”*. Kyseinen kirja on kattava teos sotaväen tapahtumahistoriasta ja perustuu pitkälti alkuperäislähteisiin. Eduskunnan suhtautumista puolustusvoimiin sekä maanpuolustukseen on tutkinut Vilho Tervasmäki. Kirjassaan *”Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917 – 1939”*. Tervasmäki on valottanut puolueiden käyttäytymistä sekä mielipiteitä eri maanpuolustuskysymysten osalta tutkimusajankohtani aikana. Reino Arimo on tehnyt erittäin laajan tutkimuksen *”Suomen puolustussuunnitelmat 1918 – 1939”*. Tämä kolmessa osassa julkaistu teos käsittelee seikkaperäisesti puolustusvoimien valmiussuunnitelmat sekä puolustusministeriön ja eduskunnan suhtautumisen niihin. Arimo on myös julkaissut teoksen *”Suomen linnoittamisen historia 1918 – 1944, Helsinki 1981”*. Tässä teoksessa kuvaillaan varsin seikkaperäisesti puolustusrakentamista sekä puolustusvalmiuden rakentamista. Martti Turtola on myös julkaissut useita ajankohtaan liittyviä tutkimuksia, joita omaan tutkimukseeni läheisimmin liittyy tutkimus *”Laivastokysymys Suomen sisäpolitiikassa 1920-luvulla. Vuoden 1927 laivastolakiin johtaneen poliittisen kehityksen tarkastelua”*.

2 MERIVARTIOLAITOKSEN PERUSTAMISTA EDELTÄNYT KEHITYS

Itsenäistymisen jälkeinen aika oli Suomelle monin tavoin nopean kehityksen aikaa: Suomen sisäinen järjestys, poliittinen valta sekä päätöksenteko hakivat muotoaan ja kehittyivät kohti länsimaista oikeusvaltiota. Samaan aikaan talous kehittyi huimin askelin. Suomen itsenäisyyden alkuvuosina maan hallituksella riitti tekemistä järjestäessä uuden itsenäisen valtion sisäisiä asioita. Ensimmäisenä oli merkitty valtakunnan rajat, sekä järjestetty sisäisen turvallisuuden ylläpito. Kansalaissodan jälkeinen 1920-luku oli kansan yhtenäistymisen aikaa. Huomiota kiinnitettiin runsaasti kansalaisyhteiskunnan sovun lisäämiseen ja ylläpitämiseen, olihan maassa ilmennyt erilaisia ääri-ilmiöitä, niin kommunistisia kuin oikeistolaisiakin.¹

Euroopassa saatiin maailmansodan pahimmat taloudelliset vauriot korjatuksi 1920-luvun loppupuolella. Miehitysjoukot poistettiin sodan hävinneestä Saksasta vuosikymmenen vaihteessa, ja sotakorvauskysymyksiä järjestettäessä pyrittiin lieventämään voittajien ja voitettujen kansojen välistä jännitystä. Kansainvälisessä politiikassa ilmeni kuitenkin 1930-luvulle tultaessa monenlaista rauhattomuutta. Saksan tilanne johti lopulta Hitlerin valtaannousuun vuonna 1933. Suomi yritti tiivistää kansainvälistä yhteistyötä eri maiden kanssa. Suomi tekikin vuodesta 1933 alkaen taloudellista yhteistyötä niin sanottujen Oslo-valtioiden, eli Skandinavian ja Länsi-Euroopan pienten puolueettomien maiden kanssa. Suomi pyrki lisäämään yhteistyötä muiden Skandinavian maiden kanssa, mutta Tanska ja Norja jättäytyivät näiden neuvottelujen ulkopuolelle².

2.1 Ahvenanmaan asema

Suomen itsenäistyessä 1918 katsottiin Suomessa myös Ahvenanmaan kuuluvan Suomeen. Alue kiinnosti myös Ruotsia. Ruotsi lähettikin joukkoja suojelemaan alueen väestöä vapaussodan aikana helmikuussa 1918. Nämä joukot saivat suomalaiset suojeluskuntajoukot poistumaan Ahvenanmaalta. Ruotsalaiset poistuvat Ahvenanmaalta keväällä 1918 saksalaisten saavuttua alueelle. Saksalaiset pitivät aluetta hallussaan 8.9.1918 saakka, kunnes Helsingin Jalkaväkirykmentti 1:stä oli siirretty pataljoona Ahvenanmaan miehitysjoukoiksi.³ Britannian

¹ Meinander, ss

² Tervasmäki, s. 36

³ Arimo Puolustussuunnitelmat I, s.99

aloitteesta Ahvenanmaan kysymys otettiin vuonna 1920 Kansainliiton neuvoston käsiteltäväksi. Ruotsin kovasta yrityksestä huolimatta kesäkuussa 1921 tehdyn päätöksen mukaan Ahvenanmaan saaret jäivät Suomen yhteyteen. Tämä oli vastoin sitä, mitä enemmistö ahvenanmaalaisista toivoi. Kansainliiton päätöksen yhteydessä päätettiin myös kansainvälisen sopimuksen solmimisesta koskien Ahvenanmaan puolueettomuutta. Ahvenanmaahan on ollut demilitarisoitu jo Krimin sodan päättymisestä vuonna 1856 lähtien, mutta Venäjä oli asettanut joukkoja ja linnoittanut saarialuetta ensimmäisen maailmansodan aikana.⁴ Lokakuussa 1921 Genevessä solmittiin kansainvälinen sopimus Ahvenanmaan linnoittamattomuudesta ja neutralisoinnista. Sopimuksen osapuolina ovat Suomi, Saksa, Tanska, Ruotsi, Britannia, Ranska, Italia, Latvia ja Puola. Sopimus astui voimaan vuonna 1922 pääosan valtioista ratifioitua sen. Sopimus kieltää Suomea rakentamasta alueelle kiinteitä puolustuslaitteita tai muita sotilaallisiin tarkoituksiin suunniteltuja laitteita. Alueelle ei myöskään saa viedä tai siellä ei saa oleskella sotilaita. Aseiden ja sotatarpeiden valmistus, tuonti, kauttakuljetus ja vienti ovat myös sopimuksen mukaan kiellettyä.⁵

2.2 Maanpuolustusasioiden poliittinen käsittely

Suomen itsenäistymisen aikoihin vuosina 1917 – 1918 asevoimat käsitettiin yleisesti sisäpoliittisiksi voimakeinoiksi, joilla joko päästäisiin käsiksi hallitusvaltaan tai ylläpidettäisiin sitä. Tämän leiman punakaarti ja suojeluskunnat saivat varsin vahvasti. Kun 1920-luvun puoliväliin mennessä poliittinen ilmapiiri oli vakiintumassa ja maan talous elpynyt, oli aika kiinnittää huomiota myös maanpuolustukseen. Puolustuskysymys oli jatkuva kiistakapula porvareiden sekä vasemmiston välillä. Porvaristo piti puolustusvoimia hyvin tärkeänä valtion itsenäisyyttä turvaavana instituutiona, kun taas kommunistit vastustivat kaikkea varustelua.⁶ Suomen ulkopolitiikassa myös osittain luotettiin Kansainliittoon, joka uskottiin pystyvän estämään uuden suursodan. Vaikka Kansainliittoon ei täysin luotettukaan, erityisesti 1920-luvun loppupuolella uskottiin kuitenkin sen vaikutukseen. Suomikin näki Kansainliittojen jäsenenä Neuvostoliiton ja länsivaltojen suhteiden paranemisen⁷. Tätä pidettiin Suomen aseman osalta positiivisena asiana: koska Neuvostoliitto nähtiin todennäköisimpänä uhkana Itämeren alueella sattuvassa selkkauksessa. Suomi olisi maantieteellisesti varsin hankalassa asemassa: sotaa käyvät vallat mitä todennäköisimmin loukkaisivat Suomen puolueettomuutta. Sotiville osapuolille olisi myös edullista perustaa Suomen rannikolle tukikohtia. Suomen tuore itsenäisyys oli myös

⁴ Arimo, linnoittamisen historia III, ss. 126 - 128

⁵ SopS 1/1922

⁶ Meinander s.69

saavutettu hyödyntäen Neuvostoliiton heikkoa hetkeä, tämä tila ei tulisi jatkumaan ikuisesti. Voitiin siis olettaa, että Suomi haluttaisiin liittää ennemmin tai myöhemmin takaisin suureen valtakuntaan. Tämänkaltaiseen sotaan Kansainliiton puuttumisen arvioitiin olevan hidasta ja tehotonta. Suomen paras puolustus siis olisi riittävä omakohtainen puolustus⁸.

Maanpuolustuksella alun perin on tarkoitettu vain sotilaallista maanpuolustusta. Maanpuolustuksen käsite oli kuitenkin jo 1920-luvulla laajentunut tarkoittamaan enemmänkin kokonaisu-maanpuolustusta. Tästä hyvänä esimerkkinä on Sotatilalaki, jonka tarkoituksena oli saada hallitukselle valtuudet, joilla voitiin sekä maan politiikkaa että taloutta käyttää tehokkaasti maanpuolustuksen hyväksi⁹. Puolustuskeskustelun pohjaksi oli tehty joukko komiteamietintöjä. Näistä merkittävin oli Eirik Hornborgin johtama komitea. Se valmisteli varsin seikkaperäisen esityksen Suomen puolustusjärjestelyiksi. Tämä myös puolustusrevisioniksi kutsuttu komitea esitti vuonna 1926 valmistuneessa mietinnössään keskeiseksi päämääräksi sellaisen armeijan varustamisen, joka pelästyttäisi vieraita valtoja hyökkäämästä Suomeen. Ehdotuksen mukaan Suomen itärajan ja erityisesti Karjalan kannaksen puolustuslinjoja tulisi tehokkaasti vahvistaa. Laivaston varustamisessa oli myös erityinen painoarvo, koska laivastolla voitaisiin estää vihollista kiertämästä selustaan sekä katkaisemasta yhteyksiä länteen.¹⁰ Laivaston ja rannikkotykistön tehtävänä olisi maihinnousujen torjuminen Suomenlahden rannikolla sekä Ahvenanmaalla. Rannikkoseudun puolustamisen rungon muodostaisi rannikkotykistö. Sen tehtävänä olisi ensisijassa satamien, maihinnousupaikkojen, laivaväylien ja omien miinakenttien suojaaminen. Laivaston tehtävänä olisi niiden alueiden puolustaminen, joille rannikkotykistön tuli ei ylettäisi. Vihollisen raskaat taistelulaivat pidettäisiin laivaston voimin loitolla rannikolta. Tehtävänä olisi myös hyökätä keveitä aluksia vastaan sekä estää niiden tukeutuminen saaristoon. Puolustusrevisionin ehdotuksen mukaan ensimmäisellä, enintään seitsemän vuotta kestäväällä rakennuskaudella tulisi rakentaa kaksi panssaroitua tykkivenettä, kolme suurehkoa sukellusvenettä, yksi pieni sukellusvene, neljä moottoritorpedovenettä sekä tarpeelliset apulaivat.¹¹

Vaikka ohjelmaan luotettiin, se ei saanut tarvitsemaansa rahoitusta. Puolustusmäärärahat kuitistuiivat lähes kolmanneksen siitä, mitä oli puolustusrevisionin esitys. Erityisesti laivaston hankintoja pidettiin liian suurina. Laivaston perustamista oli jo yritetty aiemminkin. Esimerkiksi vuoden 1924 valtiopäiville hallitus oli laatinut esityksen laiksi laivaston perustamisesta

⁷ Meinander ss. 131 - 132

⁸ Tervasmäki ss. 25 - 26

⁹ Tervasmäki s.2

¹⁰ Meinander ss. 69–70

¹¹ Tervasmäki, s.33, Arimo Puolustussuunnitelmat III s76

rannikkopuolustusta varten. Laivaston perustamiseen olisi tämän suunnitelman mukaan käytetty noin 520 miljoonaa markkaa. Tätä ehdotusta ei kuitenkaan valtiopäivillä edes käsitelty. Seuraavan vuoden valtiopäiville annettiin uusi 375 miljoonan markan esitys. Tulenheimon johtama hallitus oli tehnyt asiasta luottamuskysymyksen. Kun eduskunta ei myöntänyt budjettiin hallituksen esityksen suuruista määrärahaa laivojen rakentamiseen, erosi hallitus.¹²

Lokakuussa 1925 tapahtunut torpedovene S2:n uppoaminen Porin edustalla syysmyrskyssä herätti vilkkaan keskustelun merivoimien sekä sen aluskaluston tilasta. Venäjän laivastolta Suomen haltuun vuonna 1918 jäänyt alus oli varsin huonokuntoinen, eikä miehistö tuntenut alusta ja sen ominaisuuksia riittävän hyvin. Tapaus on Suomen merivoimien historian pahin rauhan aikainen onnettomuus. Aluksen haaksirikon yhteydessä menehtyi sen koko 53-henkinen miehistö.¹³ Tapauksen johdosta muun muassa Suomen laivastoyhdistys pyrki vaikuttamaan voimakkaasti poliittiseen päätöksentekoon ajanmukaisen sotalaivaston luomiseksi, ja saikin aikaan varsinaisen kansanliikkeen asian taakse. Muun muassa kansanedustajille jaettiin materiaalia asiaa koskien. Vuosien 1926 ja 1927 tulo- ja menoarviokäsittelyssä laivastolle myönnettiinkin lähes 50 miljoonan markan siirtomääräraha kummallekin vuodelle. Valtiopäiväkäsittely ei kuitenkaan ollut helppo: Sosiaalidemokraattien mielestä hallitus yritti kiertää lakia, kun vuosien 1926 ja 1927 tulo- ja menoarvioesityksissä pantiin laivasto-ohjelma uudelleen vireille. Määrärahat laivaston rakentamiseksi haluttiin hylättäväksi, koska lakiakaan ei ollut olemassa.

Hallituksen vaihtuessa jälleen vuonna 1927 tultiin uuteen tilanteeseen. Tannerin hallitus 1927 oli koottu sosiaalidemokraateista. Suomen Sosiaalidemokraattisen puolueen tavoitteena oli ollut yleinen aseistariisuminen ja pysyvä rauha kansainvälisten sopimusten suojassa. Sen saavuttamiseen asti tulisi ylläpitää puolustuslaitosta¹⁴. Puolustuslaitos siis nähtiin välttämättömänä pahana. Tähän asti sosiaalidemokraatit olivat pääsääntöisesti vastustaneet maanpuolustukseen suunnattua varallisuutta sekä puolustusmyönteisiä lakeja. Oppositioista sosiaalidemokraattien oli helppo tämä tehdä. Saatuaan hallitusvastuun, tapahtui tässä asiassa muutos koskien nimenomaan laivastolakia. Olihan aiemmissa käsittelyissä tätä lakia vastustettu, ja sosiaalidemokraatit esittivät muun muassa puolustusmäärärahojen reipasta leikkaamista¹⁵. Nyt laivastolaki tuli kuitenkin hallituksen esityksestä uudelleen esille. Oman vaikutuksensa läpimenoon on varmasti ollut Laivastoliiton järjestämä kansanliike. Lepäämässä ollut laki laivaston perusta-

¹² Tervasmäki ss. 188 - 189

¹³ Suomen laivasto, ss. 122 - 130

¹⁴ Tervasmäki ss.254 - 255

¹⁵ Meinander s.75

misesta rannikkopuolustusta varten, eli niin sanottu laivastolaki hyväksyttiin vuoden 1927 valtiopäivillä ilman muutoksia.¹⁶

Maanpuolustukseen liittyvät lakiehdotukset kohtasivat varsin säännöllistä vastustusta eduskuntakäsittelyissä lähinnä vasemmistopuolueiden osalta. Kommunistinen puolue oli jo sotatilalain käsittelyn aikana käyttänyt kymmeniä puheenvuoroja lakiesityksiä vastaan sekä käsittelyn lykkäämiseksi. Samoin työväen ja pienviljelijäin puolue vastusti lakeja. Myös sosiaalidemokraatit tukivat pyrkimyksiä useiden lakien hylkäämiseksi. Esimerkiksi laki sotatilasta sekä siihen liittyvien lakien hyväksymien viivästyi tämän vastustuksen johdosta kaikkiaan lähes vuosikymmenellä.¹⁷

Pulakauden puristuksessa valtioneuvosto asetti maaliskuun 1931 lopulla Valtionmenojen supistamislautakunnan. Supistamislautakunta leikkasi valtion menoja ankaralla kädellä unohtamatta maanpuolustustakaan. Puolustusmäärärahoja supistettiin säännöllisesti vuosien 1931 – 1934 aikana. Lisämenoarviossa kuitenkin puolustusmäärärahoihin saatiin hieman korjausta, muun muassa työttömyyden vastustamiseen tarkoitettuja varoja.¹⁸ Laivastolakiin eduskunta oli kuitenkin sitoutunut siten, että suuria leikkauksia laivaston rakentamisohjelmaan ei kohdistettu. Laivastolain mukaiset hankinnat olivat jo varsin supistettuja: ensimmäisen, hylätyn eduskuntakäsittelyn jälkeen puolustusrevisioni oli tehnyt huomattavasti pienemmän esityksen.

2.3 Rannikkopuolustuksen järjestelyt

Rannikkopuolustusta rakennettiin aluksi pitkälti Venäjältä jääneen kaluston varaan. Maahan oli jäänyt rannikkotykistöä niin sanotun Pietari Suuren merilinnoituksen jäljiltä varsin runsaasti.¹⁹ Maahan oli jäänyt myös jonkin verran aluskalustoa. Tarton rauhansopimuksen mukaan Suomi tosin joutui palauttamaan yhdeksän alusta takaisin. Kesäkuussa 1924 vahvistetussa suunnitelmassa rannikkopuolustus oli järjestetty siten, että rannikkopuolustuksen päällikön alle kuului meriväki, rannikkotykistö, rannikkovartiovoimat sekä rannikkopuolustuksen ilmailuvoimat. Rannikkovartiojoukot muodostettiin suojeluskuntien pohjalta.²⁰ Suojeluskunnat olivat vakiinnuttaneet asemansa osana maanpuolustusta. Rannikon suojeluskuntajärjestöt muodostivat piirejä, joiden vastuulle tuli alueita rannikolta.

¹⁶ Tervasmäki s. 189

¹⁷ Tervasmäki ss. 93 - 99

¹⁸ Tervaskoski, ss. 207 - 208

¹⁹ Arimo, Linnoittamisen historia s 53

²⁰ Arimo, puolustussuunnitelmat II, ss. 145 - 146

Vuonna 1927 Rannikkopuolustus järjestettiin uusiksi siten, että Rannikkotykistö ja laivasto yhdistettiin. Vastuu koko rannikkopuolustuksen järjestämisestä ja suunnittelusta siirtyi samassa yhteydessä perustetulle Meripuolustuksen esikunnalle. Meripuolustuksen esikunta toimi Rannikkopuolustuksen päällikön alaisuudessa, johon tehtävään nimettiin eversti Väinö Valve. Valve oli saanut jääkärikoulutuksen, kuten myös Merivartiolaitoksen tuleva päällikkö Väinö Miettinen. Vuonna 1928 edelleen vahvistettiin koko puolustuslaitoksen kokoonpano lailla²¹. Rannikkopuolustus koostui rannikkotykistöstä, laivastosta, rannikkovartiojoukoista sekä rannikkopuolustuksen ilmailujoukoista. Rannikkovartiojoukot muodostettiin suojeluskuntajoukkojen pohjalta. Rannikko jaettiin etelärannikon, lounaisrannikon, länsirannikon ja Laatokan rannikon operaatioalueisiin. Lisäksi rannikko oli jaettu lohkoihin. Vuonna 1928 lohkojako oli seuraava: Uudenmaan lohko, Turun lohko, Satakunnan lohko, Vaasan lohko, Kotkan lohko, Viipurin lohko, Käkisalmen lohko, Sortavalan lohko ja Salmin lohko. Ahvenanmaan puolustus oli samana vuonna annettu Turun lohkolle. Aiemmin Ahvenanmaata ei ollut huomioitu suunnitelmissa. Laivaston vastuu suunnitelmissa oli vielä vähäinen, olihan laivaston rakentamissuunnitelma päässyt vastikään käyntiin laivastolain myötä.²²

2.4 Toimet salakuljetuksen estämiseksi

Alkoholin salakuljetuksesta oli tullut suurimittaista toimintaa 1920 – luvulla vuonna 1922 voimaanastuneen kieltolain ansiosta. Salakuljetus tapahtui pääosin meriteitse. Kansainvälisille vesille ankkuroitui varastolaivoja, joista salakuljettajat noutivat lastin nopeakulkuisilla veneillä. Takavarikoidun pirtun ja muiden alkoholijuomien määrä kasvoi varsin reippaasti vuosittain. Vuonna 1928 takavarikoidun pirtun määrä oli lähes 980 000 litraa.²³ Tuolloin kuitenkin arvioitiin, että saatu pirtumäärä oli vain 10–20 prosenttia Suomeen salakuljetetusta pirtusta. Tätäkin arviota voidaan pitää varovaisena, koska pelkästään Danzigistä ja Kielistä lastattiin Suomeen lähteneisiin laivoihin vuonna 1928 yli kahdeksan miljoonaa litraa pirtua.²⁴ Salakuljetuksen suurimittaisuus pakotti myös viranomaiset miettimään uusia keinoja tämän laittoman liiketoiminnan torjumiseksi.

Tullilaitos, joka oli vastuuviranomainen salakuljetuksen vastaisessa toiminnassa, joutui myöntämään kykenemättömyytensä tähän tehtävään. Tulli katsoi itsekkin olevansa paremminkin ve-

²¹ Helaniemi (toim.) ss. 34 - 37

²² Airimo, puolustussuunnitmat III, ss. 340 - 341

²³ Miettisen suunnitelma rannikkovartioidin järjestämiseksi

ronkantoviranomainen eikä salakuljetuksen torjuja. Tulli teki vuoden 1929 alussa esityksen erityisen valvontaviraston perustamisesta, joka ottaisi vastuun salakuljetuksen valvonnasta. Esityksen pohjalta hallitus asetti komitean selvittämään salakuljetuksen torjunnan epäonnistumisen syitä. Hallitukselta oli vaadittu toimia alkoholin salakuljetuksen ja alkoholin haittojen torjumiseksi. Myös itse kieltolaki sai osakseen arvostelua. Kyösti Kallion johtama komitea ehdotti toimeksi Merivartiolaitoksen perustamista. Merivartiolaitos olisi myös paitsi keino salakuljetuksen torjumiseksi, olisi se ennen kaikkea keino valtiovallan uskottavuuden palauttamiseksi²⁵.

2.5 Merivartiolaitoksen perustaminen

Jo keväällä 1929 komitean ehdotuksena oli sotilaallisesti järjestäytynyt sekä itsenäisesti toimiva meripoliisi, joka varustettaisiin nykyaikaisesti uusien aluksien sekä lentokonein. Komitean toiminta päättyi hallituksen kaaduttua kesällä 1929. Kyösti Kalliosta tuli pääministeri ja komitean työskentelyyn osallistuneesta Arvo Linturista sisäministeri. Merivartiolaitosta koskeva lakiesitys siirtyi tässä vaiheessa Sisäasiainministeriön virkamiesten valmisteltavaksi. Sisäasiainministeriöön siirrettiin tätä tehtävää varten komentajakapteeni Väinö Miettinen rannikkolaivastosta lokakuussa 1929 nimitettynä tullivalvonnan tarkastajaksi. Lakiesitys valmistettiin hyvin nopeasti ja saatiin eduskunnan käsiteltäväksi helmikuussa 1930 tarkoituksena saada Merivartiolaitoksen toiminta käyntiin jo saman vuoden purjehduskaudelle.

Ehdotus laiksi merivartiolaitoksesta määritteli Merivartiolaitoksen merelliseksi yleisvalvontaviranomaiseksi. Sotilaallista järjestystä perusteltiin tehokkuudella. Ehdotuksen mukaan uusi laitos tulisi perustaa sisäasiainministeriön alaisuuteen, jotta taattaisiin yhteistyö muiden viranomaisten, erityisesti saman ministeriön alla olevan poliisin kanssa²⁶. Linturi määritteli vartiointitaktiikan olevan, että veneet suorittavat yhteispalvelusta muodostaen yhden ketjun, eivätkä toimi erillisinä yksiköinä.²⁷

Lakiesitys Merivartiolaitoksesta kohtasi vastustusta eduskunnassa. Laitoksen perustamista ei katsottu tarpeelliseksi. Myös epäilyjä siitä, että Merivartiolaitos palvelisi myös sotatarkoitusta, oli esitetty. Epäily ei välttämättä ollut täysin turha. Lain käsittelyssä Linturi oli myöntänyt, että Merivartiolaitoksella olisi myös etua puolustuslaitokselle. Henkilöstöstä muodostuu laivaston

²⁴ Rajavartiolaitos 1919–1969, s 197

²⁵ Sundbäck ss. 10 - 12

²⁶ HE 26/1930

koulutettu reservi. Myös tulevat uudet alukset olisivat sellaisia, että niitä voitaisiin käyttää puhtaisiin puolustustehtäviin. Edelleen Linturi viittaa Yleisesikunnan lausuntoon, jonka mukaan alukset ovat varsin tarkoituksenmukaisia. Aluksia voitaisiin käyttää torjumaan sukellusveneitä ja lentokoneita, kun ne aikovat tehdä hyökkäyksiä kauppalaivastoa vastaan. Myös tiedustelutoimintaan aluksia voitaisiin käyttää²⁸. Lakiehdotuksen valmisteluissa otettiin muutoinkin huomioon myös sotilaallinen maanpuolustus. Hallituksen lakialoitteessa näitä tavoitteita kuitenkin mitä ilmeisimmin pyrittiin peittelemään muun muassa lain läpimenon varmistamiseksi. Laki haluttiin saada läpi nopeassa aikataulussa, jotta Merivartiolaitoksen toiminta saataisiin nopeasti käyntiin.

Ensimmäisessä lakiehdotuksessa, jota käsiteltiin helmikuussa 1930, Merivartiolaitoksen tehtävissä mainittiin muun muassa laivojen käyttö sodan aikana kauppalaivaston saattoaluksina sekä vartioimiseen. Perusteluina on mainittu myös, että merirajavartiointin suunnitellusta järjestelystä olisi myös etua siinä, että henkilöstön palvelus olisi samanlaista kuin merivoimissa tapahtuva palvelus, joten niin henkilöstö, kalusto kuin viestiyhteydetkin olisivat käytettävissä puolustustarkoituksiin. Lakiehdotuksessa otettiin huomioon myös Ahvenanmaan asema. Demilitarisointisopimus vuodelta 1921 esti kaiken sotilaallisen toiminnan Ahvenanmaalla, ja Merivartiolaitoksen oli tarkoitus toimia myös siellä. Salakuljetuksen torjunnassa Pohjanlahden suuntaan Ahvenanmaan saaristolla oli ratkaiseva asema. Maarajoilla toimiva Rajavartiolaitos omasi myös sotilaallisia tehtäviä, joten se ei ollut sopiva virasto toimimaan Ahvenanmaalla.²⁹ Lakiesityksessä mitä ilmeisimmin otettiin tämä huomioon siten, että merirajanvalvonta halutaan siirtää ”*poliisijoukoille, jotka opastetaan ja koulutetaan tehtäviinsä samoin kuin varsinainenkin poliisi.*”³⁰

Asian eduskuntakäsittelyssä kannettiin myös huolta Merivartiolaitoksen sotilaallisuudesta nimenomaan Ahvenanmaan kysymyksen osalta. Lakiesitystä muutettiin siten, ettei siinä olisi mitään viittauksia sotilaalliseen maanpuolustukseen. Eduskuntakäsittelyssä lakiin tuli vielä joitain muutoksia. Muun muassa 1§: ”*Valtakunnan merirajan vartiointia varten perustetaan*” haluttiin muuttaa muotoon: ”*Järjestyksen ja yleisen turvallisuuden ylläpitämiseksi valtakunnan merirajalla*”. Samoin saman pykälän lopusta haluttiin poistettavaksi maininta: ”*Merivartiolaitokselle voidaan antaa muitakin tehtäviä kuin edellisessä kohdassa on mainittu*”³¹.

²⁷²⁷ Eduskunnan istunnon pöytäkirja 14/1930

²⁸ Eduskunnan istunnon pöytäkirja 14/1930

²⁹ esitys laiksi Merivartiolaitoksesta, luonnos

³⁰ esitys laiksi Merivartiolaitoksesta, luonnos

³¹ esitys laiksi Merivartiolaitoksesta sekä Laki Merivartiolaitoksesta 196/1930

Miettisen suunnitelmassa uudeksi vartioinniksi rannikkovartiointi jakautui kahteen osaan: ulkomerivartiointiin sekä saaristovartiointiin. Tullin suorittama ulkomerivartiointi oli jäänyt silloisella kalustolla varsin vähäiseksi, ja juuri sitä olisi kehitettävä voimakkaasti. Ulkomerivartioinnin kehittäminen lähtisi uusista aluksista. Niiden tulisi olla sekä merikelpoisia että nopeita. Näitä aluksia tarvittaisiin heti kahdeksan kappaletta. Lisäksi tulisi olla tukialuksia niiden alueiden lähettävillä, joilla varastolaivat tyypillisesti ankkuroituvat. Suunnitelman mukaan tukialukset voisivat olla samantyyppisiä, joita salakuljettajien varastoalukset ovat. Näihin kävisi esimerkiksi salakuljettajilta takavarikoituja entisiä varastolaivoja. Miettisen suunnitelman mukaan kiinteiden asemien käyttöön kelpaisivat Tullin vanhat veneet. Vanhat tullin alukset korvattaisiin sitä mukaa, kun niitä poistetaan käytöstä. Varsinaiseen ulkomerivalvontaan tarvittaisiin kuitenkin nopeakulkuisten moottoriveneiden lisäksi yksi talvimerenkulkuun sopiva alus lisää. Miettisen suunnitelman mukaan nopeakulkuiset, eli vartiomoottoriveneet sijoitettaisiin siten, että viisi kappaletta nopeista veneistä olisi Märketin ja Hankoniemen välillä ja loput kolme venettä Suomenlahdella.³²

Laki merivartiolaitoksesta hyväksyttiin eduskunnassa 4.4.1930, ja Merivartiolaitos pääsi aloittamaan toimintansa 1.6.1930. Tullilaitoksesta siirtyi 318 henkilöä Merivartiolaitokseen. Tämän lisäksi palkattiin niin perustettuihin uusiin virkoihin kuin tilapäisestikin satakunta uutta henkilöä. Tullilaitokselta saadun kaluston inventointi ja vastaanotto kesti lähes vuodenloppuun asti.

³² Miettisen suunnitelma, Luonnos

3 MERIVARTIOLAITOS SOTILAALLISEN MAANPUOLUSTUKSEN OSANA 1930

Laatiessaan suunnitelmaa rannikkovartioidin järjestelyiksi Miettinen on ottanut huomioon myös maanpuolustuksen. Suunnitelmaluonnoksessa lokakuulta 1929 Miettinen toteaa seuraavaa: *”Suunnitellessani rannikkovartiopalvelun järjestettäväksi edellä esitetyllä tavalla olen huomioonottanut sen seikan, että koko vartioverkosto kaikkineen siihen kuuluvine välineineen voidaan käyttää puolustuslaitoksen hyväksi mahdollisen sodan syttyessä.”*³³ Mainintaa siitä, miten sotilaallinen maanpuolustus on suunnitelmissa huomioitu, ei ole. Miettinen oli synnyttänyt suunnitelmansa hyvin lyhyessä ajassa: hänhän oli siirtynyt sisäasiainministeriöön saman kuun alussa. Tästä syystä voidaan olettaa, että hänellä oli jo valmiiksi mielessä suunnitelma rannikkovartioidin järjestelyistä.

Laki sekä asetus Merivartiolaiksesta olivat eduskuntakäsittelyn aikana kohdanneet joitain muutoksia. Viittaukset sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin oli karsittu aika huolellisesti pois. Jopa tehtävien sanamuoto oli haluttu muuttaa juuri tästä syystä. Yksi maininta asetukseen oli kuitenkin jäänyt: se oli siirtovelvollisuus. Asetuksen mukaan Merivartiolaikoksen toimen haltija on velvollinen siirtymään paitsi merivartiolaikoksen sisällä toiseen toimeen myös muuhun sisäasiainministeriön alaiseen, tullilaitoksen tai puolustusvoimien toimeen Samoin myös väliaikainen komentaminen rajavartiolaikoksen, poliisilaitoksen tai puolustusvoimien virkaan tai toimeen oli mahdollista.³⁴

Meripuolustuksen esikunnassa aloitettiin operatiivisten suunnitelmien uusiminen vuonna 1930. Meripuolustuksen esikunnassa laadittiin sodanajan toimintasuunnitelmat jakaantuen yleisosaan, tekniikkaan, merivartiointiin, tiedusteluun ja viestitoimintaan. Rinnan toimintasuunnitelmien kanssa valmisteltiin myös meripuolustuksen uudet sodan ajan määrävahvuudet ja rannikkolohkojen toimintaohjeet. Edelleen näitä suunnitelmia täydennettiin liikekannallepano-ohjeilla, jotka koskivat myös Merivartiolaikosta sekä Merenkulkulaitosta.³⁵ Vielä samana vuonna valmistui suunnitelmia Merivartiolaikoksen osuudesta sotilaalliseen maanpuolustukseen. Ensimmäinen suunnitelma valmistui jo saman vuoden syksyllä. Merivartiolaikoksen tarpeellisuus maanpuolustukseen nähtiin erityisesti Ahvenanmaan puolustuksen järjestelyissä. Ahvenanmaahan oli puolustuksen kannalta varsin ongelmallinen. Ahvenanmaan saarten lin-

³³ Miettisen suunnitelma, luonnos

³⁴ Aetus MvL:sta 196/1930

³⁵ Helaniemi (toim) s 39

noittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus edellytti, että Suomi sitoutuu olemaan linnoittamatta Ahvenanmaan saaria. Sen lisäksi, että Ahvenanmaan alueelle ei saisi rakentaa mitään linnoituslaitteita, ei myöskään alueelle saisi viedä aseita tai joukkoja. Toisaalta sopimuksessa velvoitettiin, että ”*Jos Ahvenanmaan saaria taikka niiden kautta Suomen mannermaata vastaan suunnattu äkillinen hyökkäys saattaisi vyöhykkeen puolueettomuuden vaaraan, on Suomen ryhdyttävä vyöhykkeellä tarpeellisiin toimenpiteisiin hyökkääjän pysäyttämiseksi tai torjumiseksi*”³⁶. Tämä aiheutti varsin kaksijakoisen vaatimuksen Ahvenanmaan alueen osalta. Merivartiolaitoksen mahdollisuus toimia alueella nähtiin mahdollisuutena tehdä erilaisia maanpuolustuksellisia valmisteluja Ahvenanmaalla. Alueella olisi nyt jo valmiusjoukko olemassa, joka mahdollisen kriisin sattuessa voisi vastaanottaa varsinaiset sotajoukot. Suunnitelmat olivat varsin yksityiskohtaisia ja pitkälle vietyjä. Edelleen Meripuolustuksen esikunnan suunnitelmien perusteella Merivartiolaitoksessa tehtiin tarkennetut suunnitelmat Ahvenanmaan lohkolle³⁷.

3.1 Merivartiolaitoksen kokoonpano ja tehtävät

Lain merivartiolaitoksesta tultua hyväksytyksi eduskunnassa, valmisteltiin hyvin nopeasti myös asetus Merivartiolaitoksesta. Asetus muun muassa määräsi tarkemmin Merivartiolaitoksen tehtävistä ja kokoonpanosta. Asetuksen mukaisesti merivartiolaitoksen tehtävänä on järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisen niillä valtakunnan merirajoilla olevilla alueilla, joiden valvonta merivartiolaitokselle määrätään sekä Laatokalla. Tehtävän täyttämiseksi merivartiolaitoksen tuli estää ja ilmisaattaa luvaton tavarankuljetusta ja rajanylitystä, valvoa meriteiden sääntöjen ja tullisääntöjen noudattamista, hoitaa tulliselvitystehtäviä, suorittaa poliisivalvonta sekä avustaa merihätään joutuneita.³⁸ Kaikki viittaukset sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin oli karsittu pois asetuksesta.

Asetuksen mukaisesti paikallista merivartiollahallintoa varten Merivartiolaitoksen toiminta-alue jaettiin piireihin. Sisäasianministeriölle annettiin valta päättää itse piirijaosta. Edelleen asetuksen mukaan voitiin piiri jakaa alueisiin. Aluejaosta voisi päättää Merivartiolaitoksen päällikkö. Piirejä muodostettiin kolme: Suomenlahden piiri, Ahvenanmaan piiri sekä Pohjanlahden piiri. Laatokka kuului Suomenlahden piirin alueeseen. Merivartioasemien sekä merivartio-

³⁶ valtiosopimus 1/1922 Ahvenanmaan puolueettomuudesta.

³⁷ Suunnitelma MVL:n yksiköiden ja henkilöstön sodanaikaisesta käytöstä 1930

³⁸ Asetus MVL:sta 1930

alusten päälliköt ovat Merivartiolaitoksen päällikön sekä piiripäälliköiden alaisia³⁹. Merivartiolaitoksen piirit vaikuttaisivat väljästi noudattavan rannikkopuolustuksen operaatioalueita. Laatokka tosin on erillinen operaatioalueensa, kun Merivartiolaitoksessa Laatokka kuuluu Suomenlahden piiriin.

Sisäministeri Arvo Linturi valotti merivartiolaitoksen roolia sotilaallisen maanpuolustuksen saralla vuoden 1930 syksyllä Meriupseeriyhdistyksen kokouksessa pitämässään esitelmässä. Merivartiolaitoksella oli esitelmän mukaan kolme tärkeää roolia maanpuolustuksessa. Ensinnäkin sotilaallisen järjestyksen mukainen toiminta oli hyvää harjoitusta sodan ajan vartiotoimintaa varten. Toiseksi asetuksen Merivartiolaitoksesta mukaan Merivartiolaitoksen henkilökuntaa voidaan siirtää Puolustusvoimien palvelukseen. Sodan syttyessä Merivartiolaitos voitaisiin myös liittää rannikkopuolustuksen muihin osiin. Merivartiolaitoksen henkilöstö olisi siis arvokasta reserviä laivastolle Suomen rannikon hyvin tuntevina henkilöinä. Kolmanneksi Linturi totesi, että Merivartiolaitoksen uusia aluksia, vartiomoottoriveneitä suunniteltaessa oli huomioitu se, että niitä voitaisiin sodan aikana käyttää moottoritorpedoveneinä. Linturin toteamus kyseisessä tilaisuudessa siitä, että Merivartiolaitoksen olemassaolo ei ole riippuvainen kieltolaista, edelleen kuvastaa sitä, että se syy, jolla Merivartiolaitoksen perustaminen perusteltiin, ei ollut kuitenkaan se perimmäinen syy Merivartiolaitoksen perustamiseen.⁴⁰

3.2 Merivartiolaitoksen kalusto

Tullilaitokselta siirtyi Merivartiolaitoksen toiminnan alkaessa 1.6.1930 kaikkiaan 94 erilaista alusta ja apuvenettä, kiinteitä vartioasemia, yksi lentokone sekä radioasemia. Tämä kalusto muodosti merivartiolaitoksen rungon. Lukumääräisesti aluksia oli paljon, mutta alukset olivat pääosin vanhoja ja huonokuntoisia. Viidestätoista höyryaluksesta vain kolme oli sellaisia, joita voitiin käyttää ulkomerivartiointiin. Näistä vain yksi oli talvimerenkulkuun sopiva, muut alukset olivat korkeintaan rannikko- ja saaristokäyttöön soveltuvia. Aluksista 56 kappaletta oli apuveneiksi luokiteltuja, jolla ei ollut oleellista merkitystä varsinaisiin vartiointitehtäviin. Alukset olivat myös varsin hitaita. Moottoriveneistä 13 kappaletta oli luokiteltu NV:iksi (Nopea Vene).⁴¹ Rannikkolaivastolta saatiin myös neljä A-luokan miinanraivaajavenettä lainaksi kolmen vuoden ajaksi. Koska talvimerenkulkuun sopivia aluksia ei juuri ollut, Merivartiolaitokselle hankittiin jo vuonna 1930 kaksi ulkomerivartiointiin sopivaa höyryalusta. Nämä oli-

³⁹ Asetus MVL:sta 196/1930

⁴⁰ Sundbäck s. 36

⁴¹ Merivartiolaitoksen kalusto 7.2.1934

vat noin 22 ja 26 metriä pitkiä hinaajamallisia aluksia, ja ne hankittiin käytettyinä yksityisiltä henkilöiltä.

Suurempi hankinta oli nopeakulkuiset moottoriveneet. Sisäasiainministeriö käynnisti kyseisten veneiden suunnittelun ja hankinnan jo heti samalla kun suunnitelmaa rannikkovartioinnin järjestämiseksi tehtiin. Suunnitelmat moottoriveneistä teki insinööri Jaakko Rahola. Mallia veneisiin haettiin myös ulkomailta, sillä ennen suunnittelua vertailtiin eri Euroopan maissa käytössä olevia alustyyppejä. Tietoja kerättiin sellaisista aluksista joita oli lähivuosina otettu käyttöön.⁴² Jotta ensimmäiset veneet saataisiin käyttöön jo purjehduskaudelle 1930, sisäasiainministeriö päätti tilata ensimmäiset veneet jo vuoden 1929 puolella käyttäen tähän hankintaan kieltolakisakkovaroja. Ensimmäinen tilattiin Suomesta Ares Oy:ltä, joka valmisti rungon alihankintana A. Suortin veneveistämöllä. Moottorit tähän veneeseen valmisti Ares itse. Koska Areksen toimitusaika oli pitkä, ei tilattua alusta saataisi käyttöön purjehduskaudelle 1930. Tästä syystä seuraavat kaksi päätettiin tilata Saksasta. Nämä bremeniläiseltä Adekin & Rasmussen – veistämöltä 25.1.1930 tilatut alukset saatiin valmiiksi ensimmäisenä ja saatiin heti käyttöön määräajassa, 16.6.1930 joten ne saivat numeroikseen VMV 1 ja VMV 2. Syksyllä valmistui myös VMV 3, ja se saatiin marraskuussa käyttöön.⁴³

Veneen suunnitteluun Rahola oli saanut ohjeistusta: suunnitelmissa tuli ottaa huomioon myös niiden käyttö sotilaalliseen maanpuolustukseen. Niiden tuli olla nopeita ja merikelpoisia. Konehuoneessa tulisi olla tilat kolmelle moottorille juuri nopeuden vuoksi. Keulakannelle tulisi mahtua torpedot. Suunnitelmissa aluksissa olikin pitkä keulakansi, ohjaamon sijaitessa konehuoneen takaosan päällä⁴⁴. Merivartiolaitoksen käyttöön alukset varustettiin kolmella koneella siten, että keskimmäisenä oli pienempi niin sanottu risteilymoottori. Sotilaskäyttöä varten tämän tilalle voitaisiin asentaa tehokkaampi kone, jolla aluksen nopeutta saataisiin ostettua.

3.3 Asemaverkosto

Merivartiolaitoksen sisemmäksi valvontalinjaksi suunniteltiin merivartioasemaverkostoa, joka samalla toimi alusten tukikohtana. Asemien tehtäväksi oli suunniteltu toimia nopeakulkuisten vartioveneidien tukikohtina, joissa alukset voivat täydentää muona- ja polttoainevarastojaan sekä siirtyä nopeasti ulkomerelle. Asemilta tehtäisiin saaristovartiointia partioimalla mootto-

⁴² Eduskunnan pöytäkirja 2.4.1931

⁴³ VMV 11 ss 13 - 14

⁴⁴ VMV11

riveneillä sekä suoritettaisiin tähytys- ja viestipalvelusta. Miettisen suunnitelmassa rannikkovartioiden järjestämiseksi asemaverkko oli suunniteltu Suomenlahden saarille sekä Ahvenenmaalle. Pohjanlahdelle ei asemia alun perin suunniteltu, koska ajateltiin, että Ruotsin kanssa solmittu sopimus Ahvenanmeren vartioiden vuodelta 1927 oli käytännössä estänyt varastolaivojen pääsyn Pohjanlahdelle. Koska salakuljetus Pohjanlahdelle tapahtui nyt nopeilla moottoriveneillä, Ahvenanmaan kapeikkojen valvonta riittäisi kitkemään salakuljetuksen. Ensimmäisessä suunnitelmassa Merivartioasemia oli suunniteltu seuraavasti: Hellmanin majakka, Kökar, Utö, Öro, Porkkala, Pirttisaari ja Haapasaari.⁴⁵ Merivartiolaitoksen tuore asemaverkosto yhdessä vartiolaivojen kanssa muodosti samalla tehokkaan ja toimivan viestiverkon läpi koko Merivartiolaitoksen toiminta-alueen. Kiinteät asemat sekä suuremmat alukset olivat varustettu toimivalla radiokalustolla heti alusta alkaen.

Tullilaitokselta siirtyi Merivartiolaitokselle asemia yksitoista. Samana vuonna vielä perustettiin vartioasemia kaksi lisää, Våtskär ja Katajaluoto.⁴⁶ Vuoden 1931 lopussa kiinteitä vartioasemia oli siis kaikkiaan 13 kpl.⁴⁷ Asemaverkosto muodostui heti alusta alkaen varsin erilaiseksi kuin mitä se oli alun perin suunniteltu. Ahvenanmaan pohjoispuolelle ei kuitenkaan asemia perustettu, kuten alkuperäisessä suunnitelmassa olikin tarkoitus. Kirjassaan *”Merivartiointi 75 vuotta”* Sundbäck mainitsee merivartioasemia olleen 17 kappaletta toiminnan alkaessa. Samoin hän mainitsee, että vuoden 1930 aikana Merivartiolaitoksessa toimi kaikkiaan 21 merivartioasemaa. Muista lähteistä ei tälle tiedolle löydy vahvistusta. Tämän tutkimuksen liitteessä 1 on vertailtu eri lähteistä saatuja tietoja siitä, mitkä merivartioasemat olivat Merivartiolaitoksella vuonna 1930.

⁴⁵ Suunnitelma rannikkovartioiden järjestämiseksi

⁴⁶ Merivartiolaitoksen kalusto 7.2.1934

⁴⁷ Merivartiolaitoksen kalusto 7.2.1934

4 VALMIUDEN SEKÄ TEHTÄVIEN KEHITTYMINEN VUOTEEN 1939 MENNESSÄ

Perustettaessa merivartiolaitosta vuonna 1930 laissa ja asetuksessa ei mainittu sanallakaan Merivartiolaitoksen sotilaallisia tehtäviä. Merivartiolaitokselle ei siis perustamisvuonna ollut tunnustettu ainakaan virallista asemaa sotilaallisen maanpuolustuksen osana. Vuoden 1931 valtiopäivillä sisäasiainministeri von Born vihjaisi siitä, että Merivartiolaitoksen tehtävänä ei ollut pelkästään salakuljetuksen torjunta. Käsiteltäessä kahden lentokoneen hankintaa, totesi von Born puheenvuorossaan: *”...merivartioidinnin täydentäminen ja tehostaminen on välttämättömyys aivan riippumatta siitä, jääkö kieltolaki voimaan vai eikö. Niin kauan kuin nykyinen kieltolaki on voimassa, ei merivartiolaitos voi riittävässä määrin ehkäistä salakuljetusta, se on myönnettävä. Mutta sen mukaan kuin alkoholilainsäädäntö meillä muutetaan niin, että alkoholia myös luvallisella tavalla on saatavissa, voi merivartiolaitos todennäköisesti paremmin sekä suuremmalla menestymisellä suorittaa tehtävänsä ja täyttää velvollisuutensa.”* Tämä lausahdus sisältää monta mielenkiintoista seikkaa. Todetaanko siinä, että Merivartiolaitos on epäonnistunut siinä tehtävässä, jolla sen perustaminen oli perustelu. Voidaanko tämä myös tulkita siten, että Merivartiolaitoksella olisi myös tärkeämpiä tehtäviä kuin salakuljetuksen torjunta. Joka tapauksessa sisäasiainministeri perustelee lentokonehankintaa vartioidinnin ja valvonnan tehtävillä.

Vuonna 1933 Merivartiolaitoksen asema maanpuolustuksessa kuitenkin muuttui, sillä 29.3. annetussa puolustuslaitosasetuksessa mainittiin, että Puolustuslaitos yhdessä Suojeluskuntajärjestön, Rajavartiolaitoksen ja Merivartiolaitoksen kanssa muodostavat tasavallan puolustusvoimat.⁴⁸ Merivartiolaitos sai näin virallisen aseman osana maan puolustusta. Tämä virallinen asema näkyi muun muassa liikekannallepanovalmisteluissa ja henkilöstöasioissa. Tätä ennen Merivartiolaitos kuitenkin mainittiin esimerkiksi Ahvenanmaan puolustusta koskevissa suunnitelmissa.

Vuonna 1931 laaditun puolustussuunnitelman mukaan Venäjän operaatiokohdan oletettiin olevan joko Tallinnan edustalla tai Suomenlahden suulla. Suomen laivaston päätehtäväksi nähtiin Pohjanlahden yli kulkevan kauppaliikenteen suojaaminen. Pääosan Suomen huollosta nähtiin kulkevan Pohjanlahden yli. Näin laivaston päätoiminta-alueena tulisi olemaan Suomenlahden suu sekä Ahvenanmaan alue. Tukikohtatarpeiden mukaan Suomen rannikko jaet-

⁴⁸Puolustuslaitosasetus 213/1930

tiin kolmeen tukialueeseen: Suomenlahteen, Lounais-Suomen saaristoalueeseen sekä Pohjanlahteen. Ahvenanmaa oli siis varsin ratkaisevassa asemassa.

Laivastolain mukaiset hankinnat lähestyivät loppuaan, joten puolustusministeriössä laadittiin keväällä 1932 mietintö rakennusohjelman jatkamisesta. Puolustusrevisionin suunnitelmista jäi erityisesti puuttumaan hävittäjä, joten niiden rakentamiseen kiinnitettiin muistiossa huomiota. Hanke ei kuitenkaan lähtenyt etenemään.⁴⁹ Meripuolustus nimettiin 30.6.1933 uudelleen merivoimiksi. Meripuolustuksen esikunta sai samalla uuden nimen: Merivoimien esikunta.⁵⁰ Muutoksen aiheutti muun muassa laivakaluston kehittyminen: Laivastolain mukaiset rakennushankkeet valmistuivat ja uusia aluksia saatiin käyttöön. Merivoimien esikunta jatkoi edelleen määrätietoisesti meripuolustuksen valmiuden kehittämistyötä. Laivaston täydentäminen ei kuitenkaan edennyt koko 1930-luvulla. Tämä tarkoitti sitä, että laivasto jäi varsin torsoksi. Panssarilaivat tarvitsisivat ehdottomasti varmistusaluksia suojakseen, jotta niiden liikkumismahdollisuudet olisivat lisääntyneet ja toiminta monipuolistunut. Myös moottoritorpedoveneitä olisi kaivattu lisää, samoin kuin pari sukellusvenettä täydentämään laivastoa.⁵¹

Puolustusministeriö vahvisti 1.5.1934 pitkään suunnitellut maavoimien uudelleenjärjestelyt jolla siirryttiin aluejärjestelmään. Järjestely muutti jonkin verran liikekannallepanojärjestelmää, mutta muutokset meripuolustuksen osalta eivät olleet suuria. Rannikkopuolustuksen joukot rakennettaisiin edelleen suurelta osin suojeluskuntajärjestöjen pohjalta. Rannikonlohkojen liikekannallepanosuunnitelmiin otettiin yhä selkeämmin mukaan myös Merivartiolaitos. Osa merivartioasemista jäi paikalleen muodostaen vartioaseman, osa taas suljettiin merivartioaseman henkilöstön täydentäessä lohkon henkilöstöä.

Suojeluskuntien ja Merivartiolaitoksen henkilöstö muodosti niin sanotun SU- eli sodanuhkan ajan henkilöstön. Koska kaaderistosta oli pulaa ja suojeluskunnissa ei aina ollut tarpeeksi henkilöstöä, muodosti Merivartiolaitoksen henkilöstö tärkeän lisän. SU-henkilöstö oli se runko-henkilöstö, jolla toimittiin ennen reserviläisten kutsumista palvelukseen. Lohkojen suunnitelmissa oli myös merivartioasemien kalustolle käyttöä. Sodanuhka-aikana oli tarkoitus muun muassa siirtyä sodanajan kokoonpanon sikäli kun se oli mahdollista ilman liikekannallepanoa, tehostettava vartio- ja tähystyspalvelua rannikolla ja merialueella, valmistella väylien merkitsemistä sodan aikaiselle kannalle Merenkulkuhallituksen kanssa⁵². Nämä tehtävät sopivat Merivartiolaitokselle varsin hyvin. Rannikon alueella tarvittiin runsaasti veneitä sekä paikallis-

⁴⁹ Helaniemi s. 44

⁵⁰ Helaniemi ss. 38 - 42

⁵¹ Suomen Laivasto s. 162

tuntemusta omaavaan henkilöstöä.⁵³ Merivartiolaitoksen henkilöstön suurena vahvuutena pidettiin nimenomaan paikallistuntemusta.⁵⁴

Rannikon puolustusta kehitettiin edelleen aluskaluston lisääntyessä. Merivoimien esikunta piti yllä Merenkulkulaitoksen sekä Merivartiolaitoksen aluksista varauslistaa, jota säännöllisesti päivitettiin vastaamaan kalustoa ja tarpeita. Merivartiolaitoksen aluskanta muodosti jo merkittävän osan laivaluokan aluksista: Vuonna 1938 rannikon vartiointiin käytettävistä kaikkiaan sadasta aluksesta 25 kappaletta oli Merivartiolaitoksen, ja 53 ottoaluksia.⁵⁵

Merivartiolaitoksen piirijako pysyi samankaltaisena koko Merivartiolaitoksen toiminnan ajan. Pieniä muutoksia kuitenkin tapahtui. Turun ja Ahvenanmaan piiri muutettiin jo 15.7.1930 Ahvenanmaan piiriksi. Aluemuutoksia ei kuitenkaan tapahtunut tässä yhteydessä. 29.12.1936 piirijakoa muutettiin sen verran, että Ahvenanmaan piiristä erotettiin entinen Ahvenanmaan piirin Turun alue omaksi Turun piiriksi. Ahvenanmaan piirin toiminta-alueena oli enää Ahvenanmaan alue. Samalla päivämäärällä Suomenlahden piiristä lohkaistiin Suomenlahden piirin itäalue omaksi Suomenlahden itäpiiriksi. Näin piirejä oli muodostunut vanhan kolmen piirin sijasta kaikkiaan viisi. Pohjanlahden piiri pysyi koko merivartiolaitoksen historian ajan ennallaan.⁵⁶

4.1 Ahvenanmaan puolustuksesta

Ahvenanmaan puolustusta varten oli puolustuslaitos tehnyt ensimmäiset suunnitelmat jo 1920-luvun loppupuolella. Ahvenanmaan demilitarisointisopimus kuitenkin esti kaikki linnoitus- ja muut valmistelutyöt saarten alueella. Saksan vaatimuksesta oli jo vapaussodan loppuessa ryhdytty purkamaan Venäläisten tekemiä linnoitteita Ahvenanmaan maakunnan alueella. Alueelle ei jäänyt juurikaan puolustukseen käytettävissä olevia linnoitteita tai muita laitteita.

Meripuolustuksen esikunta oli tehnyt suunnitelmat liikekannallepanon järjestelyistä myös Ahvenanmaan osalta. Suunnitelmien pohjalta Merivartiolaitos teki omat, tarkennetut suunnitelmansa. ”*Suunnitelma Merivartiolaitoksen yksikköjen ja henkilökunnan sodanaikaisesta käytöstä sekä suunnitelmaan vaikuttavat seikat*” vuodelta 1933 oli varsin yksityiskohtainen suunnitelma.

⁵² Arimo, Puolustusluento. III s.342

⁵³ esimerkiksi Helsingin, Pellingin ja Hangon lohkojen lkp-suunnitelmat 1934

⁵⁴ Suunn. MVL:n henkilöstön käytöstä 1934

⁵⁵ Yleisesikunnan kirje 270/34

⁵⁶ Sateri ss. 161 – 171, Merivartiokäskyt sekä luettelo piireistä

nitelma. Merivartioaluksista suunnitelmassa oli arvioitu sen käytettävyyttä, minkälaista aseistusta siihen voi asentaa sekä mihin käyttöön se olisi sopiva. Esimerkiksi vartiolaiva Merikotkaa oli suunnitelmassa arvioitu seuraavasti: ”VL Merikotka, n.270 t, 11 s, aika merikelpoinen. Mahdollinen aseistus korkeintaan 7,5 cm. sopivaisuus Ulkovartioon tai saat. laiv. II tai III Pl.” Apuveneet oli jaettu kolmeen eri tehtäväluokkaan niiden nopeuden mukaan. Apuveneet, joiden nopeus oli alle kahdeksan solmua, osoitettaisiin yhdysveneiksi, nopeudeltaan kahdeksan ja kolmentoista solmun välillä olevat veneet vartioveneiksi ja 15 – 30 solmun nopeuksiin kykenevät veneet tiedusteluveneiksi. Suunnitelman mukaan heti kun liikekannallepano on määrätty, Ahvenanmaalla olevat merivartijat miehittävät heille määrättyt asemapaikkansa ja ryhtyvät poistamaan merimerkkejä. Merivartiolaitoksen esikunta myös siirrettäisiin Helsingistä Ahvenanmaalle heti ensimmäisten joukossa.⁵⁷

Merivoimien esikunta ja Merivartiolaitoksen esikunta laativat yhdessä Yleisesikuntaan 17.6.1936 lähetetyn esityksen rauhanaikaisista valmistelutöistä. Sen mukaan Merivartiolaitos rakentaisi tähystystornit, järjestäisi tarvittavat puhelinyhteydet sekä varaisi väyläkaluston. Yleisesikunta määräsi Merivartiolaitoksen Ahvenanmaan lohkon perustajaksi. Samalla määrättiin Merivoimien esikunnan antaa valmistelutöiden tekemiseksi sopiva yleisesikuntaupseeri Merivartiolaitoksen käyttöön sekä sodanajan johtotehtäviin tulevat upseerit.⁵⁸

Eurooppaa leimasi 1930-luvun loppupuolella levottomuus ja kiristyvät suhteet. Saksan uhattessa Tshekkoslovakiaa niin sanotussa sudettialuekysymyksessä 1938 pelättiin Suomessa, että kyseisestä kriisistä puhkeaisi sota. Koska Neuvostoliitto oli ilmoittanut tukevansa Tshekkoslovakiaa, pelättiin puhkeavan sodan vaikuttavan myös Pohjois-Itämerelle. Tästä syystä Suomessa kutsuttiin Ahvenanmaan puolustukseen tarkoitetut joukot kertausharjoituksiin. Mannerheimin esityksestä annettiin myös niin sanottu SU- eli sodanuhkan miehityskäsky 23.9.1938. Käsky piti sisällään Etelä-Suomen ja Laatokan rannikkolohkojen reserviläisten kutsumisen sekä torjunta- ja valvontaelimien miehittämisen. Miehittäminen toteutettiin vakinaisella väellä, suojeluskuntajoukoilla sekä Merivartiolaitoksen henkilöstöllä. Vakinaisen väen ja Merivartiolaitoksen henkilöstö saatiinkin asianmukaisesti kokoon, mutta suojeluskuntalaisista jäi moni saapumatta⁵⁹.

Puolustusministeriö antoi ”Ohjeet Ahvenanmaan puolustuksen sodan aikaisen puolustuksen järjestelyä varten” 30.9.1938. Ohjeistuksessa oli määrätty Ahvenanmaan puolustuksen tar-

⁵⁷ MvL Suunn. hlöstön ja kaluston käytöstä A.maa, 1933

⁵⁸ Arimo, puolustus suunnitelmat, III, ss. 462 – 463

⁵⁹ Arimo, puolustus suunnitelmat III, s. 466

kempi kokoonpano. Ohjeen mukaan Ahvenanmaan lohkon perustajana oli yhä Merivartiolaitos.⁶⁰ Kriisi laukesi nopeasti, ja joukkojen kotiuttaminen aloitettiin 1.10.1938. Ahvenanmaan joukkoja ei ehditty perustaa, mutta suunnitelmia tarkistettiin edellä mainitun ohjeistuksen mukaisesti.

Ahvenanmaan puolustusta varten Yleisesikunta vahvisti vielä suunnitelman 18.4.1939. Ohje oli laadittu sellaista tapausta varten, jolloin Suomi katsoo välttämättömäksi ilman edeltävää liikekannallepanoa miehittää Ahvenanmaan turvatakseen sen puolueettomuuden. Suunnitelma noudatti pääpiirteissään vuonna 1938 annettua ohjetta. Suunnitelmaan oli tarkennettu muun muassa Merivoimien sekä Merivartiolaitoksen tehtäviä. Merivoimien tulisi asettaa muun muassa panssarilaivat Ilmarinen ja Väinämöinen sekä muita aluksia Ahvenanmaan alueelle. Merivartiolaitoksen tulisi taas tehostaa alueen vartiopalvelusta yhteisymmärryksessä panssarilaivueen kanssa.⁶¹

4.2 Merivartiolaitoksen kalusto

Vanhat tullilta saadut veneet joutuivat varsin nopeasti uusittavien listalle. Heti ensimmäisellä purjehduskaudella oli tulipaloissa ja uppoamalla tuhoutunut kuusi apuvenettä. Vuonna 1931 saatiin seitsemän apuvenettä tilalle. Näistä yksi oli mahonkinen, Suomessa teetetty vene, joka oli myös nopea. Se saavutti 27 solmun huippunopeuden. Tämän lisäksi Merivartiolaitokselle tilattiin kaksi rautavalmisteista apuvenettä. Loput neljä venettä olivat takavarikoituja ja edelleen Merivartiolaitokselle luovutettuja veneitä. Yhden moottoripurren palaessa vuonna 1931 pysyi kaluston määrä ennallaan. Seuraavina vuosina Merivartioalusten kalustoa uusittiin samaan tapaan. Muutamia uusia apuveneitä saatiin tilata uusina, ei kuitenkaan vuosittain. Uutena tilatut veneet tehtiin pääosin mahongista ja ne olivat nopeakulkuisia, noin 20 – 30 solmun nopeuteen pystyviä veneitä. Joitain veneitä tilattiin myös raudasta valmistettuina. Merivartiolaitokselle luovutettiin myös vanhojen tilalle takavarikkona saatuja veneitä. Nämä olivat suurelta osin hitaita kalastajamallisia aluksia.

Pari ensimmäistä toimintavuottaan Merivartiolaitos sai pärjätä yhdellä lentokoneella. Lentokoneita saatiin hankkia kaksi vuonna 1932. Asiaa oli käsitelty valtiopäivillä vuonna 1931. Ehdotus varojen myöntämiseksi kahden lentokoneen hankkimiseksi merivartiointia ja ambulanssilentoliikennettä varten hyväksyttiin eduskuntakäsittelyssä. Samalla se tarkoitti, että osa var-

⁶⁰ Arimo, puolustussuunnitelmat III, ss. 465 – 466

⁶¹ Arimo, puolustussuunnitelmat III

tiomoottoriveneisiin tarkoitetuista varoista siirrettäisiin lentokonehankintaan.⁶² Käytettyinä hankitut koneet olivat Junkers P13 merkkisiä. Koneet nimettiin tunnuksille LK 2 ja LK 3. Seuraavana vuonna vuonna poistettiin Merivartiolaitoksen ensimmäinen, tullilta laitoksen perustamisvaiheessa saatu kone LK 1. Vuonna 1934 hankittiin vielä yksi samanlainen lentokone, joka sai tunnukseksi LK 4. LK 4 poistettiin käytöstä vuonna 1937.

Vuonna 1931 Merivartiolaitoksen kalustoon lisättiin uudentyyppinen laite: kiitoreki, tai lentoreki, joksi sitä kutsuttiin vuonna 1931. Lentoreki valmistettiin Valtion lentokonetehtaalla, ja se oli varustettu yhdeksänsylinterisellä 140 hevosvoiman moottorilla. Tällä umpikorisella kuluneuvolla voitiin kuljettaa kahdeksan henkilöä, ja se saavutti nopeuden 100 kilometriä tunnissa. Seuraavana vuonna lentorekeen vaihdettiin Junkers-lentokoneen moottori. Vuotta myöhemmin laitokseen ostettiin toinen kiitoreki. Käyttönä ostettu laite oli rakennettu vuonna 1924. Tämä kiitoreki oli myös varustettu lentokonemoottorilla. Tämäkin kiitoreki saavutti nopeudekseen 100 kilometriä tunnissa.⁶³

4.2.1 Vartiomoottoriveneet

Vartiomoottorivene osoitti nopeasti käyttökelpoisuutensa. Se oli merikelpoinen ja soveltui tehtäväänsä hyvin, ja kolme ensimmäistä VMV:tä alkoi nopeasti saavuttaa mainetta nopeana ja toimivana aluksena.. Vuonna 1931 saatiin Merivartiolaitoksen käyttöön takavarikkoalus, joka sopi myös vartiomoottoriveneeksi. Tämä vene ristittiin nimelle VMV 4. Vene oli pienempi kuin muut VMV:t, noin 20 metriä pitkä. Yksimoottorisen veneen nopeus oli myös selvästi muita VMV:iä pienempi, noin 16 solmua, eikä niin käyttökelpoinen kuin mitä Merivartiolaitokselle tehdyt Raholan suunnittelemat vartiomoottoriveneet. Seuraavat kaksi VMV:tä valmistuivat Turun Veneveistämöltä 1931 ja saatiin vielä samalle purjehduskaudelle käyttöön. Ensimmäinen Suomessa valmistunut vartiomoottorivene, VMV 3 tuhoutui tulipalossa ensimmäisellä vartiovuorollaan. Elokuussa 1932 saatiin vielä yksi VMV, numeroltaan VMV 7 käyttöön. Myös VMV 7:n kohtalo oli tuhoutua tulipalossa. Tulipalo tuhosi veneen jo seuraavana vuonna sen valmistumisesta, 1.10.1933. Tapauksen johdosta tehtiin päätös, että bensiiniä ei enää käytetä pääkoneiden polttoaineena.⁶⁴

⁶² Eduskunnan pöytäkirja 64 24.11.1931

⁶³ Merivartiolaitoksen kalusto 7.2.1934

⁶⁴ VMV 11 ss.

Vaikka kieltolaki oli päättynyt vuonna 1932, salakuljetus rehotti yhä. Vuonna 1933 Merivartiolaite sai valtuudet tilata kymmenen kappaletta vartiomoottoriveneitä. Hankintojen valmistelu käynnistettiin heti loppusyksystä. Tilauksen sai tammikuussa 1934 tarjouskilpailun voittanut Turun veneveistämö. Ares valmisti näihin veneisiin uudentyyppiset, itse suunnittelemansa koneet. Kaikki kymmenen VMV-venettä valmistuivat kesälle 1935, ja ne luovutettiin 30.6.1935. Veneiden rahoitusjärjestely oli poikkeuksellinen: hankintaan tarvittavat varat lainasi valtiolla Oy Alkoholiliike Ab. Alkoholiliike oli saanut kieltolain kumoamisen jälkeen monopolin alkoholin tuontiin ja myyntiin, ja piti salakuljettajia kilpailijoinaan. Tämä sarja oli hieman erilaisia kuin ensimmäiset VMV:t. Rungon pituus oli kasvanut reilu metrin, ja leveyttä oli hieman enemmän. Ohjaamo myös muutettiin edemmäksi. Alusten laudoitusta myös muutettiin ihan käytännön syistä: Alusten diagonaalilaudoituksesta luovuttiin, koska pelättiin, että näin suurta määrää aluksia ei voida talvisin telakoida halleissa. Laidoituskerrosten väliin jäävä vesi saattaisi jäätyessään aiheuttaa vahinkoa. Tämä merkitsi samalla sitä, että aluksista tuli jonkin verran raskaampia.⁶⁵

4.2.2 Vartiomoottoriveneiden aseistus

Vartiomoottoriveneiden aseistukseksi oli alun perin suunniteltu 20 mm tykki keulakannelle. Kahteen ensimmäiseen VMV:een saatiinkin 20 mm Madsen konetykki. Kolmas, suomessa valmistettu VMV 3 oli kuitenkin syksyn 1930 ilman tykkiä. Merivartiolaite pyysikin keväällä 1931 määrärahoja 20 mm Madsen konetykkien hankkimiseksi VMV 3:een sekä kevääksi valmistuviin kahteen seuraavaan VMV:een. Koska puolustuslaitoksella kuitenkin oli luovuttaa 37 mm Maxim – tykkejä, Sisäasianministeriö ei määrärahaa myöntänyt, vaan Merivartiolaite määrättiin ottamaan käyttöönsä niitä. Merivartiolaite ei kuitenkaan pitänyt näitä tykkejä VMV-veneisiin sopivina. Asevarikko 1 kunnosti 37 mm Maxim konetykin luovutettavaksi ja asennettavaksi VMV 3:een. Koeammunnoissa aseiden hajonnan kuitenkin katsottiin olevan liian suuri esimerkiksi varoitustulen antamiseen. Anomus määrärahoista uusittiinkin syyskuussa 1932 seuraavan kahden valmistuvan (VMV 6 ja VMV 7) veneen osalta, jotta veneet voitaisiin varustaa keväällä 1933. Kyseisessä anomuksessa vaihtoehtoina pidettiin joko Madsenin 20 mm tykkiä tai Suomessa kehitteillä olevaa 20 mm tai 25 mm lentokonekivääriä.⁶⁶ Rauhan aikaiseen toimintaan ei aluksille suunniteltu muuta aseistusta. Myös seuraavaan, vuonna 1935 valmistuneeseen kymmenen vartiomoottoriveneen sarjaan 20 mm Madsen-konetykkiä pidet-

⁶⁵ VMV11, ss. 10 – 11, 17-19

⁶⁶ Aloite VMV aseistuksesta 6.9.1932

tiin sopivana. VMV 3 jäi ainoaksi alukseksi, johon Maxim lopulta asennettiin. Kaikkiin muihin vartiomoottoriveneisiin asennettiin lopulta 200 mm Madsen-konetykit.

Vartiomoottoriveneiden käyttökelpoisuus tehtäviinsä oli todettu jo Meripuolustuksen esikunnassakin. Alusten käytöstä heräsi useita eri suunnitelmia. Niitä voitaisiin käyttää saattotoimintaan sekä laivaston alusten tukena. Merivoimien esikunta suunnitteli alusten käyttöä myös sukellusveneentorjuntaan. Aluksista saataisiin sukellusvenehävittäjiä varustamalla ne syvyyspommein. Alusten suhteellisen vapaa peräkansi antaisi tähän mahdollisuuden.⁶⁷

4.2.3 Kaluston kehittäminen

Vuonna 1937 Miettinen teki ehdotuksen merivartiolaitoksen kaluston lisäämiseksi ja kehittämiseksi. Tullilta saadut höyrylaivat olivat sopimattomia nykyiseen merivartiotoimintaan, ja höyrylaivoista oli avomerikelpoisia aluksia vain muutama. Esityksen mukaan ulkovartiohöyrylaivojen määrän lisääminen olisi aivan välttämätöntä. Hankittaviksi aluksiksi kävisi troolari-mallisia aluksia, nopeudeltaan noin 13 – 14 solmua. Aluksia tulisi hankkia kolme kappaletta. Samassa esityksessä otettiin myös kantaa vartiomoottoriveneiden määrään. Vartiomoottoriveneitä oli nyt 15, mutta kyseinen määrä oli liian pieni. Miettinen esitti niitä rakennettavaksi viisi lisää. Vartiomoottoriveneiden uusimiseksi tuli myös käynnistää ohjelma, jossa veneitä hankittaisiin kaksi vuosittain. Näin saataisiin VMV:iden määrä pysymään vakiona, sillä Miettinen arvioi nykyisten alusten käyttöiäksi korkeintaan kymmenen vuotta. Saaristovartiointia varten tarvittaisiin 30 kappaletta pieniä pikaveneitä sekä kuusi kappaletta rautaveneitä. Lisäksi lentokoneiden uusinta pitäisi aloittaa. Olivathan sen hetkiset kolme lentokonetta hankittu käytettyinä Aero Oy:ltä. Rakennussuunnitelmaa Miettinen perustelee sillä, että Tullilaitoksella oli aikoinaan vuosittainen kahden miljoonan markan määräraha pelkästään saaristovartiointiin käytettävien veneiden uusimiseen, mutta Merivartiolaitoksella ei ole tällaista ollut. Suunnitelmassa oli huomioitu myös hankinnan aiheuttamat vuotuiset käyttö- ja kunnossapitokustannukset sekä henkilöstökustannukset.⁶⁸

Tässä esityksessään hankinnoiksi Miettinen näyttää, mitä ilmeisimmin tarkoituksella, unohtaneen sen, että jo heti ensimmäisenä vuonna hankittiin jo kaksi ulkomerikelpoista alusta Merivartiolaitokseen. Kuitenkin tältä osin alusten määrä oli vähäinen. Merivartiolaitoksen aluskalustohankinnat olivat keskittyneet lähinnä vartiomoottoriveneiden hankintaan.

⁶⁷ MerivE Yleisesikunnalle 2.5.1936

⁶⁸ Miettisen esitys 7.3.1937

Hanke eteni valtioneuvoston asettaman alkoholikomitean kautta, joka esittikin merivartiolaivaston suurentamista. Miettisen suunnitelmaa pidettiin asiallisena ja tarpeellisena, mutta hankintoihin myönnetty summa oli alle puolet Miettisen esittämästä summasta. Eduskunnan osoittamilla varoilla hankittiin kaksi ulkomeritroolaria Belgiasta. Alukset, Celtic ja Baltic olivat valmistuneet 1938, ja olivat käyttämättömiä. Alukset ajettiin Suomeen 14.6.1939 ja vietiin heinäkuussa Uudenkaupungin telakalle muutostöitä varten. Nämä noin 40 metriä pitkät alukset saivat valmistuttuaan uudet nimet, Uisko ja Tursas. Vaikka kansainvälinen tilanne oli varsin kireä jo syksystä 1938 lähtien, ja Suomessa pidettiin yllä kohotettua puolustusvalmiutta, varustettiin nämä uudet alukset, ainakin näkyviltä osin, rauhanajan toiminnan mukaan. Telakoituna ollessaan aluksia kylläkin vartioitiin kuin sotasalaisuutta konsanaan, mikä herättikin yleisössä hämmennystä. Telakalta tultuaan Tursas ja Uisko ehtivät palvella vain muutaman kuukauden, ennen kuin ne sotavarusteltiin. Ottaen huomioon sen hetkinen kansainvälinen tilanne ja kesällä tehtyjen telakkatöiden suojaaminen sotilain, voidaan olettaa, että sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävät huomioitiin jo telakointivaiheessa. Mitä luultavimmin nämä alukset olivat kesän telakoinnin jäljiltä nopeasti hyödynnettävissä sotilaalliseen käyttöön.

4.3 Asemaverkosto

Vuonna 1931 perustettiin viisi kiinteää vartioasemaa lisää. Vuoden aikana perustettiin seuraavat asemat: Vatnuori, Tammio, Kaunissaari, Saggö sekä Wallgrund. Näistä asemista Vatnuori ja Kaunissaari lakkautettiin jo seuraavana vuonna. Seuraavina vuosina merivartioasemaverkossa tapahtui pieniä muutoksia vuosittain. Asemien määrä nousi muutamalla kappaleella joka vuosi. Myös Pohjanlahden piirin alueelle perustettiin merivartioasemia, mutta niiden määrä pysyi pienenä. Merivartioasemien painopiste oli selkeästi Suomenlahdella ja Ahvenanmaan eteläpuolisilla alueilla.

Talviajalle Merivartiolaitos perusti myös talvimerivartioasemia. Talvimerivartioasemat perustettiin paikkaamaan valvontaverkkoa alusten talvitelakointien ajaksi. Olihan talvimerenkulkuun sopivia aluksia vain muutama. Purjehduksensa lopettaneiden vartiolaivojen miehistö komennettiin talvimerivartioasemille suorittamaan vartiopalvelusta alusten ollessa telakoituna.⁶⁹ Talvimerivartioasemia perustettiin ensimmäisen kerran vuoden 1933 alussa kaikkiaan 20 kappaletta, näistä yli puolet perutettiin Pohjanlahden alueelle. Seuraavalle talvelle vuoden

⁶⁹ Merivartiokäskyt vv. 1932 – 1939

1933 lopussa perustettiin talvimerivartioasemia lisää 12 kappaletta, joten vuodenvaihteessa niitä oli kaikkiaan 32 kappaletta. Vuoden 1934 lopussa talvimerivartioasemia oli kaikkiaan 38 kappaletta. Asemien lukumäärä vaihteli vuosittain, ja niitä avattiin tai perustettiin aina tilanteen mukaan.

Asemaverkosto ja sen määräytyminen näyttäisi palvelevan muualla paitsi Ahvenanmaalla etusijassa Merivartiolaitoksen rauhanaikaista toimintaa. Merivartiolaitoksen piirijako noudatti pääpiirteissään laivaston tukeutumisalue, eli tulevaa laivastoasemien toiminta-aluejakoa, mutta Merivartiolaitoksen piiri- ja aluejako poikkesi suojeluskuntien piirijaosta. Ahvenanmaan osalta merivartioasemia, tähystyspaikkoja sekä huoltolaitureita pyrittiin rakentamaan sen mukaan missä olisi tarve sodanaikaiselle toiminnalle. Näin saatiin rauhanaikana rakennettua tarvittavat viestiyhteydet. Miettinen ei kuitenkaan nähnyt mahdolliseksi ryhtyä rakentamaan varsinaisia puolustuslaitteita, sillä se olisi mitä ilmeisimmin herättänyt tarpeetonta huomiota.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Merivartiolaitoksen perustamista suunniteltaessa Suomen poliittinen tilanne ei ollut vielä kovin vakaa eikä yhtenäinen. Koko 1920 sekä 1930-lukujen ajan kommunistit sekä sosiaalidemokraatit vastustivat säännönmukaisesti puolustusmäärärahoja kaikissa käsittelyvaiheissa. Kommunistit näkivät kaiken sotavoiman porvariston valtaapitävänä voimana eikä suinkaan ulkopoliittisena turvana. Sosiaalidemokraateilla ei ollut näin vahva vastus, ja periaatteessa kuitenkin myönnettiin asevoimien olevan välttämätön paha. Läpi 1920- ja 1930-lukujen pääsääntöisesti hallituksen esitykset puolustusmäärärahoiksi pitivät sisällään erilaisia leikkauksia. Puolustusvalmiuden rakentaminen oli yhä kesken, niellen jatkuvasti varallisuutta. Vuosien 1930 -1934 aikana budjettivarojen varovaiseen käyttöön vaikutti myös lama. Lain läpimenolle nähtiin myös muita mahdollisia karikoita.

Eduskunta oli arvostellut sisäasiainministeriön omin päin tekemää tilausta vartiomoottoriveneistä. Erityisesti keskustelua aiheutti se, että kolmesta aluksesta kaksi oli tilattu Saksasta Suomen sijaan. Myös hallituksen vaihtuminen kesken valmistelun aiheutti epävarmuutta lain läpimenolle. Salakuljetus ja kieltolain rikkominen oli ollut usein käsittelyssä valtiopäivillä. Hallitukselta vaadittiin toimenpiteitä salakuljetuksen kuriin saamiseksi sekä alkoholin haittojen ehkäisemiseksi, mutta mielipiteet siitä, miten asia ratkaistaisiin, jakautuivat suuresti. Salakuljetuksen lopettamiseksi vaaditut toimenpiteet olivat yksi hyvä peruste Merivartiolaitoksen perustamiselle. Eduskuntakäsittelyssä laki kohtasi odotetusti vastustusta, juuri koskien laitoksen sotilaallisen maanpuolustuksen osuutta. Tästä syystä on varsin luonnollista, että lain nopean läpimenon varmistamiseksi liityntäpinta sotilaalliseen maanpuolustukseen ei saanut olla näkyvillä. Hallitus tavallaan taiteili trapetsilla asian kanssa: Ahvenanmaan demilitarisointi vaikutti siihen, että Merivartiolaitoksesta haluttiin ainakin julkisesti poliisijoukko. Lain läpimenon varmistamisen kannalta oli luontevaa, että sotilaallinen näkökulma pyrittiin jättämään näkyviltä.

Suunnitelma rannikkovartioinnin toteuttamiseksi valmistui hyvin nopeasti. Samoin suunnitelman mukaiset nopeat moottoriveneet tilattiin jo hyvissä ajoissa etukäteen. Tämä kaikki on edellyttänyt jo valmista käsitystä järjestelyistä. Edelleen Meripuolustuksen esikunta valmisti varsin nopeasti omat suunnitelmansa, joten voitaisiin olettaa, että jonkinlaista käsitystä Merivartiolaitoksen käytön mahdollisuuksista oli jo olemassa. Ja miksi ei olisi: olihan lähes kaikki Merivartiolaitoksen suunnitteluun osallistuneet henkilöt enemmän tai vähemmän tuttuja keskenään jo aiemmin, ja samoin omasivat yhteyksiä Meripuolustusta suunnitteleviin henkilöi-

hin. Nämä seikat puoltavat hyvin vahvasti sitä näkemystä, että Merivartiolaitoksen suunnittelussa otettiin huomioon vahvasti myös maanpuolustus.

1920 – ja 1930 – lukujen vaihteessa rannikko- ja meripuolustus oli kehittymässä huimaa vauhtia. 1920 – luvun loppupuolella rannikkopuolustus nojasi hyvin vahvasti rannikkotyökistön varassa. Rannikkojoukkojen perustaminen oli suojeluskuntajärjestöjen harteilla, vaikka osaamista rannikkopuolustuksesta ei suojeluskunnissa ollut riittävästi. Laivaston merkitys oli ollut vähäinen, mutta laivastolain myötä se oli selvässä nousussa. Varoja ei kuitenkaan ollut myönnetty laivastonkaan rakentamiseen täysimääräisesti. Laivaston kehittyminen oli juuri otollisessa vaiheessa myös Merivartiolaitoksen näkökulmasta: Rakenteilla olevat panssarilaivat Ilmarinen ja Väinämöinen eivät Väinö Valveen mielestä täyttäneet kaikin puolin laivaston tarpeita, mutta tuli rakentaa, koska laivastolain perusteella niihin määrärahat oli myönnetty. Merivartiolaitoksen alukset muodostivat tärkeän lisän laivaston kalustoon. Vaikka laivastolaki takasikin hankintoja, oli kyseinen ohjelma supistettu.. Muun muassa moottoritorpedoveneitä valmistettiin vain muutama. Laivastolain mukaisten hankintojen päätyttyä ei merivoimien alushankintoihin enää varoja myönnetty, joka jätti Merivoimat varsin pieneksi ja vajaaksi. Toinen selkeä ongelma merivoimilla oli jatkuva upseeripula. Meripuolustuksen kannalta Merivartiolaitos muodostui siis tärkeäksi voimavaraksi niin kaluston kuin henkilöstönkin osalta.

Merivartiolaitokselle rakennetut vartiomoottoriveneet olivat selkeästi Merivartiolaitoksen kalustosta parhaiten sotilaalliseen meripuolustukseen sopivia. Miettisen alkuperäisen suunnitelman mukaan vartiomoottoriveneitä olisi tarvittu kahdeksan. Tämä määrä saatiinkin miltei täyteen jo vuonna 1932. Vartiomoottoriveneiden suunnittelussa oli jo huomioitu alusten käyttö moottoritorpedoveneinä. 1930-luvun puolivälin jälkeen valmiussuunnittelussa aluksille löydettiin myös muuta sotilaallista käyttöä: niitä voitiin käyttää myös sukellusvenehävittäjinä. Veneitä tilattiinkin kymmenen veneen sarja lisää vuonna 1934, samoihin aikoihin, kun Merivartiolaitoksen vastuut sotilaallisen maanpuolustuksen valmisteluissa, erityisesti Ahvenanmaan osalta, lisääntyivät. Mielenkiintoiseksi hankinnan tekee se, kieltolain kumoamisen jälkeen oli oletettu merivartioinnin tarpeen laskevan ja hankinta rahoitettiin erikoisella tavalla.

Merivartiolaitoksen aluskalustoa ei juurikaan kehitetty vuosien 1930 – 1939 aikana vartiomoottorivenettä lukuun ottamatta.. Tullilta oli saatu runsaasti vanhoja veneitä, ja niitä uusittiin sitä mukaa, kun vanhaa kalustoa piti poistaa. Pääosa korvaavasta kalustosta tuli alkuvuosina takavarikkoveneistä. Vielä sodan kynnyksellä Merivartiolaitos sai eduskunnalta rahaa alushankintoihin. Näillä kahdella aluksella tuli olemaan oma merkityksensä merisodankäynnissä.

Täytyy myös muistaa samalla huomioida se, että puolustusmäärärahoja oli vastikään yritetty eduskunnassa supistaa reippaasti.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että Merivartiolaitoksella on ollut selkeä asema sotilaallisessa maanpuolustuksessa koko sen olemassaolon ajan. Perustettaessa laitosta otettiin maanpuolustus monella tavalla huomioon: Henkilöstö oli käyttökelpoista ja osaavaa laivaston käyttöön, kalustolla kyettiin paikkaamaan monia laivaston puutteita. Tärkein aluskalusto, vartiomoottoriveneet oli suunniteltu siten, että ne olivat helposti otettavissa sotilaalliseen käyttöön. Merivartioasemaverkosto muodosti tärkeän tähystys- valvonta- ja viestiverkon pitkin rannikon aluetta.

Tärkein merkitys Merivartiolaitoksella on Ahvenanmaan puolustuksen osalta. Merivartiostosta saatiin Ahvenanmaalle joukko, joka kykeni jo rauhan aikana tekemään valmisteluja viestiyhteyksien, tähystyspaikkojen ja vartioasemien luomiseksi. Paikalla olevana viranomaisena se pääsi myös nopeasti aloittamaan omien miehitysjoukkojen vastaanoton, väylien valmistelun sekä muut tarvittavat toimet.

Miksi sitten kaikki tämä ei näy virallisissa asiakirjoissa julkisesti? Tähän lienee selkeästi kaksi syytä: Ensinnäkin Ahvenanmaan asema demilitarisoituna alueena estää sotilasjoukon toiminnan. Toiseksi kommunistit ja sosiaalidemokraatit ovat vastustaneet maanpuolustukseen liittyviä asioita. Kuitenkin samanaikaisesti on puolustuslaitoksella ollut tarve saada varoja varusteluun ja toiminnan kehittämiseen. Nuoren valtion on pitänyt tässäkin asiassa lähteä aika vaatimattomasta tasosta.

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

Arimo Reino, Suomen puolustussuunnitelmat 1918 – 1939, I osa: ensimmäiset vuodet, Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto Helsinki 1986

Arimo Reino, Suomen puolustussuunnitelmat 1918 – 1939, II osa Enckellin kausi Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto Helsinki 1987

Arimo Reino, Suomen puolustussuunnitelmat 1918 – 1939 III osa Jääkärien aika, Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto Helsinki 1987

Arimo Reino, Suomen linnoittamisen historia 1918 – 1944, Helsinki 1981

Helaniemi, Merja (toim.) Kallioliinnasta Heikkilän kasarmille, Merivoimien esikunnan historiikki 1918 – 2008, Turku 2008

Lähtenmäki Maria, Maailmojen rajalla, Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtumat 1911 – 1944, Hämeenlinna 2009

Meinander Henrik, Tasavallan tiellä. Suomi Kansalaissodasta 2000-luvulle, Helsinki 1999

Meriupseeriyhdistys, Suomen laivasto 1918 – 1968, Helsinki 1968

Sundbäck Esa, Merivartiointia 75 vuotta merivartiolaitoksen ja merivartioston historia 1930–2005 Kajaani: Kainuun sanomat

Tervasmäki, Vilho, Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917 – 1939, Mikkeli 1964

Kosonen Matti, Pohjonen Juha, Isänmaan portinvartijat, Suomen rajojen vartiointi 1918 – 1994, Keuruu 1994

Peltoniemi Uuno, Säteri Kai, Kirjavainen Ilmari, Rajavartiolaitos 1919 – 1969, Mikkeli 1969

VMV11, useita kirjoittajia, Serioffset 1992

ARKISTOLÄHTEET

Merivartiokäskyt 1930 – 1939, Suomenlahden merivartioston arkisto

Merivartiolaitoksen asiakirjat, Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste

Komentajakapteeni Väinö Miettisen suunnitelma: Rannikkovartiointin suunnittelu salakuljetuksen estämiseksi Suomenlahdella ja Pohjanlahdella, lokakuu 1929, T21780/28

Luettelo tullialuksista ja miten ne ovat sijoitetut kesällä 1929. T21780/28

Piirit ja niiden alueet. Päiväämätön lista, T21780/

MVL:n vahvuus syksyllä 1931. Päiväämätön, T21780/

Merivartiolaitoksen vahvuus. Päiväämätön taulukko, vuoden 1931 loppu, T21780/

Vartioalukset ja vartiolaivat Suomenlahden piiri. Päiväämätön lista, T21780/

Aloite VMV-veneiden aseistuksesta 6.9.1932, T21780/39

Vastaanottopöytäkirja 37 mm konetykin vastaanottotarkastuksesta 3.9.1932, T21780/39

Suunnitelma merivartiolaitoksen yksiköiden ja henkilökunnan sodanaikaisesta käytöstä Ahvenanmaan lohkossa sekä suunnitelmaan vaikuttavat tekijät. T13719/745b

MVL:n LKP suunnitelma A:maan lohkoa varten, T13719/745b

MVL:n A-piiriin kuuluvat sekä sinne keskitettävät yksiköt T13719/745b

Merivartiolaitoksen kalusto, selvitys 7.2.1934, T21780/

Luettelo MvL:n aluksista. Nimeämätön, v 1936, T21780/

Perustelu alushankinnoista. V. Miettinen, 7.2.1937. T21780/28

Luettelo v. 1936 ja 1937 poistetuista vartioaluksista. Allekirjoittamaton ja päiväämätön, T21780/

Luettelo MvL:n laivoista, aluksista ja vartioasemista sekä niiden miehistön radiokoneiden ja puhelimien määrät T21780/28

Luettelo MvL:n aluksista, nimeämätön, v 1939, T21780/25

Merivartiorykmentin alusten teknillis-taktilliset ominaisuudet, T13722/790

VMV (vartiomoottorivene)historiikkia, mv.erikoismestari H Lihavainen,

Merivartiopalvelun kehitys, Komkapt V. Pitkänen, päiväämätön. T21780/

Meripuolustuksen esikunnan asiakirjat vv. 1930 – 1939, Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste

Ehdotus kauppamerenkulun järjestämiseksi sodan aikana, 1929, T

Suunnitelma Merivartiolaitoksen yksikköjen ja henkilökunnan sodanaikaisesta käytöstä Ahvenanmaan lohkossa sekä suunnitelmaan vaikuttavat tekijät sekä asiakirjan liite 2: MvL:n suunnitelma a-maan lohkoa varten, T13722/790

Yleissuunnitelma laivastoasemien ja lohkojen tukikohtien perustamisesta ja järjestelystä 582_1931_SAL, T13719/745b

Suunnitelma Helsingin rannikkolohkon liikekannallepanoksi Hel.sp:n osalta 12.3.1934, MeriVE:n Lkp N:o 292/op/III, T13719/745b

Suunnitelma Pellingin lohkon liikekannallepanoksi Hel.sp:n osalta, liitteineen 12.3.1934, MeriVE:n Lkp N:o 292/op/III, T13719/745b

Suunnitelma Hangon lohkon liikekannallepanoksi Hel.sp:n osalta 18.4.1934, MeriVE:n Lkp N:o 292/op/III, T13719/745b

Merivoimien esikunta os. I Yleisesikunnalle 442/II/sal 2.5.1936, T2867/1

Yleisesikunnan asiakirjat, Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste

Yleisesikunnan kirje 270 6.4.1934, T2860/12

SÄÄDÖKSET

Valtiosopimus 1/1922 Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus, 28.1.1922

151/1930 Laki Merivartiolaitoksesta

153/1930 Merivartiolaitoksen virkamiesten palkkauksesta

196/1930 Asetus Merivartiolaitoksesta, 23.5.1930

197/1930 Asetus Merivartiolaitoksen viroista ja toimista suoritettavasta palkkauksesta, 23.5.1930

238/1930 Valtioneuvoston päätös merivartiolaitoksen viran ja toimen haltijoille virkamatkoista tulevasta korvauksesta, 19.6.1930

333/1930 Asetus Merivartiolaitoksen viran- ja toimenhaltijain virkapuvusta, 7.11.1930

339/1931 Muutos tulo- ja menoarvioon kahden lentokoneen hankkimiseksi

113/1932 Asetus ambulanssilentoliikenteestä

213/1933 Puolustuslaitosasetus

VALTIOPÄIVÄASIAKIRJAT

HE 26/1930 Esitys laiksi Merivartiolaitoksesta, valtiopäivät 1930

HE 27/1930 Esitys määrärahan ottamisesta vuoden 1930 ylimääräiseen menoarvioon merivartiolaitoksen perustamisesta ja merivartioiden tehostamisesta johtuvia menoja varten

Valtiovarainvaliokunnan mietintö 23, 28.3.1930

Eduskunnan istunnon pöytäkirja 14, 7.3.1930

Eduskunnan istunnon pöytäkirja 26, 1.4.1930

Eduskunnan istunnon pöytäkirja 27, 4.4.1930

Eduskunnan istunnon pöytäkirja 62. 24.11.1931

LIITTEET

Liite 1: Merivartioasemat vuonna 1930, eri lähteiden vertailu

Liite 2: Luettelo merivartioasemista vuosina 1930 - 1945

Rajavartiolaitos 1919 - 1969

Kirjan mukaan siirtyi 4 vakinaista vartioasemaa ja useita tilapäisiä. Nimiä ei mainittu. (em. tieto saattaa olla peräisin A MVL:stä, jolla siirretään virkoja Tullista Merivartiolaitokselle)

vuoden 1930 lopussa:

Seiskari
Lavansaari
Haapasaari
Tytärsaari

Våtskär
Pirttisaari

Katajaluoto
Porkkala
Örö
Utö
Torpö
Hellgman

Isänmaan portin- vartijat

Siirtyi 11 kiinteää vartioasemaa, asemien nimiä ei ole mainittu

vuoden 1930 lopussa:

Seiskari
Lavansaari
Haapasaari
Tytärsaari

Våtskär
Pirttisaari

Katajaluoto
Porkkala

Utö
Torpö

Kummelgrund
Messkär
Suursaari

Merivartiointi 75 v

1.6.1930 aloittivat seur 17 vartioasemaa:

Lavansaari
Haapasaari
Tytärsaari

Våtskär
Pirttisaari

Katajaluoto
Porkkala
Örö
Utö

Hellman

Suursaari
Söderskär
Kökar
Kuivasaari

Merivartiointikäsky 1/30, 1.6.1930

Seur vartioasemat mainitaan tiliyksikköjaossa tai liitteenä olevassa MVL:n virallisissa, kiinteiden vartioiden lyhenteissä:

(vain lyhenteissä)

Seiskari
Lavansaari
Haapasaari
Tytärsaari

Pirttisaari

Utö
Torpö

Suursaari

Porkkala
Örö

Hellman

Söderskär
Kökar
Kuivasaari

Myöhemmät v.1930 merivartiokäskyt

Mvkky 8/30. otettu palvelukseen 7 hlö asemalla 15.10 alk.

MVKky 6/30, otettu palvelukseen 8 sekä komennettu 5 henkilöä asemalle 22.9.30 alk

Tammio
Suurmusta
Saggö

(Jomalan tark.asema Mvkky 2/30)

Huom: "Merivartioasema" käsite ei välttämättä ole yksiselitteinen: Mvkky 1/30 tuntee lyhenteissä liikkuvan vartioaseman (L.A.), kiinteän vartioaseman (K.A.) sekä erillisessä luettelossa kiinteät vartiot, jossa lueteltu nimeltä eräitä vartioasemia esim. Porkkalan vartioasema (P.V.A)

Liite 2

Luettelo merivartioasemista ajalla 1.6.1930 - 1.5.1945

Aseman nimi	perustettu	nimi muu- tettu	Uusi nimi	asema lope- tettu	huom
<i>Seiskarin KA</i>	1.6.1930			30.11.1939	
<i>Lavansaaren KA</i>	1.6.1930			30.11.1939	
<i>Haapasaaren KA</i>	1.6.1930				
<i>Tytärsaaren KA</i>	1.6.1930			30.11.1939	
<i>Suursaaren KA</i>	1.6.1930			30.11.1939	
<i>Pirttisaaren KA</i>	1.6.1930				
<i>Torpön KA</i>	1.6.1930			18.11.1933	perust uudelleen kev. 1940 ja lopetettu 30.4.1945. *Uusi asema 1.5.1945 Singniskär KA
<i>Söderskärin (Porkka- lan) KA</i>	1.6.1930			7.8.1933	
<i>Utön KA</i>	1.6.1930			31.3.1935	
Örön KA				31.3.1935	
Kökarin KA					
Hellmanin KA				18.5.1934	
Kuivasaaren KA				10.11.1934	
Våtskärin KA	15.10.1930				
Katajaluodon KA	22.9.1930				
Tammoin KA	28.5.1931			23.10.1931	
Suurmustan KA				18.11.1932	
Saggön KA	20.8.1931			30.11.1932	
Kaunissaaren KA	23.10.1931			31.10.1932	perust uud. kev. 1940. siirretty Keihässalmen KA syks 1940. Ollut useamp.ot.lak. Lop. 30.4.1945
Vatnuorin KA	15.10.1931			1.11.1932	
Bågaskär	5.11.1931			4.7.1939	
Inon KA	1.6.1932			31.12.1933	
Ernholmin KA	16.11.1932				
Jusarön KA	1.6.1933			1.5.1937	perustettu uudelleen 1.5.1945
Fagerholman KA	10.12.1932				
Gullkronan KA	20.12.1933			1.11.1940	
Hamnholman KA	20.12.1933			1.11.1940	
Hangon KA	25.4.1934			1.11.1940	perustettu uudelleen 1.5.1945
Kummelgrundin KA	25.4.1934				
Lill-Klyndan KA	25.4.1934			31.5.1946	Siirretty Saggön saareen 1.6.1945 alkaen

Mussalon KA	25.4.1934			19.5.1935
Messkärin KA	25.4.1934			
Porkkalan KA	25.4.1934			19.9.1944
Teikarinsaaren KA	25.4.1934			30.11.1939
Vallgrundin KA	26.4.1934			30.4.1945
Ala-Urpulan KA	7.5.1934			7.8.1935
Kuorsalon KA	1.10.1934			30.11.1939
Koiviston KA				30.11.1939
Kokkoluodon KA	20.5.1935			16.7.1935
Pitkäpaaden KA	17.7.1935			30.11.1939
Gåshällanin KA	4.6.1935			
Pöllän KA	9.8.1935			30.11.1939
Salmisaaren KA	9.8.1935			30.11.1939
Inkoon KA	1.5.1937			19.9.1944
Valamon KA	20.10.1938			30.11.1939
Getan VA	16.9.1940			31.12.1940
Nyhamnslandet VA	17.9.1940			31.12.1940
Hammaruddan VA	18.9.1940			31.12.1940
Storklobbenin KA	11.10.1940			perustettiin uudelleen 1.5.1945
Hästön KA	1.11.1940	27.11.1940	Hästön mv-as	30.4.1945
			Heimusholman	
Eglön KA	1.11.1940	27.11.1940	mv-as	30.4.1945
			Lilla-Krokholman	
Krokholman KA	1.11.1940	27.11.1940	mv-as	30.4.1945
Kalvholman KA	1.11.1940	27.11.1940	Öbyn mv-as	30.4.1945
			Grundsundin mv-	
Grundsungin KA	1.11.1940	27.11.1940	as	30.4.1945
Maltskärin KA	1.11.1940	27.11.1940	Maltskärin mv-as	30.4.1945
Vestervikin KA	1.11.1940	27.11.1940	Björkvikin mv-as	30.4.1945
Tuomisaaren KA	kevät 1940			30.4.1945
Hanskin KA	kevät 1940			30.5.1945
Ulko-Tammion KA	kevät 1940			siirretty kev. 1942 Kukkion KA:lle. Siirretty huhtik. 1945 Ulko-Tammioon
Hurpun KA	kevät 1940			30.4.1945
Ajoksen KA	23.11.1940			
Tankarin KA	24.11.1940			

Suurpisin KA	1.5.1945
Rankin KA	1.5.1945
Orrengrundin KA	1.5.1945
Glosholman KA	1.5.1945
Herrön KA	1.5.1945
Barön KA	1.5.1945
Bodön KA	1.5.1945
Merikarvian KA	1.5.1945
Röytän KA	1.5.1945
Kalajoen KA	1.5.1945
Monäsin Ka	1.5.1945
Norrskarin KA	1.5.1945
Rönnskärin KA	1.5.1945
Sälgrundin KA	1.5.1945
Lypertön mv-asema	1.6.1946